

50 BAT APEZ PILOTARI

Emile LARRE

Euskal Herriaren berri eman nahi diozularik arrotzari lasterbidez, ez ibil mila xendra eta jakingarritan gaindi iduri-ta denak salatu beharrez. Aitzitik, hobe duzu, non ez duzun argazki tresna on bat eskutan, plazako karta postal saltegrainoko bat egitea. Joan Ainhoarat, Iholdirat, Urruñarat, Ortzaize edo Barkoxerat, edo nahi duzunerat, Iparralde huntako herrietan baita segur hautua.

*Ezkerretik eskuinerat: P. Damestoy, Fr. Harriet - M. Gozterratxu bi apezak,
Durruty, lau profesionalak*

Bakoitxak ikusia du hor, batere herri huntan ibilia den ber, bi seinale badi-tuztela herritoeak, elgarretarik ezin berexiak, eliza batetik eta plaza bestetik. Ez, ez baitzuen ustegabetarik asmatu lehenagoko kantuzaleak kantatu zirto hau, hain ezagutua: « *Elizatikan konbentaraino egin digute galtzara !* » Nork ez asma hor erreki begi kliska batean, bazuela bien arteko galtzara horrek ostatuño bat ere bihurgunean, eta plaza ez urrun ! Eta ez dugu arrazoin hori hor bakarrik ikusten, Etxahun- Irurik polliki osaturik duguna : « *Zer lizateke Euskal Herria pilotarik gabe !* »

Eta eliza-komentu-plaza arteko galtzaran nork ez du kurutzatu apeza ! Heletako Bestaberri hartan adibidez, sakramendu sainduaren ospakizunean doatzilarik apeza eta oro kantari eta soinulari. Halaber Baigorri, Aldude, edo Saran bazoalarik urrats berean gizonen lerroa elizako kalerietarik plazako harri-mailetara bezperen ondoko partidarat deplauki. Jaun ertorak hor, denen erdian, bazaukan bai bere mailaren patxada sotana beltz luzean, noiz eta xapela kendurik xutitzen baitzen eguerdiko 12ak jotzean xuxen anjelusaren hasteko, jende hauek guziek apalagotik murmurikatuz mariasainduak barbarbar pilota partida gelditurik.

Horiek oro jakin behar zituen arrotzak, ondotik jinen diren hauetaz jabetzeko : Euskal Herrian apezak berak pilotan eta jokoan, apez jauntzi edo galtza xuritan, ez baitzuen harek egundaino holakorik ikusi beste edozein kiroletan, dela rugby, futbola, lasterka, jauzika, boxeoan edo beste. Eta zergatik ote bitxikeria hori ? Lehen arrazoina haxe naski : ez dela batere berdina pilota ez eta pilotariarena. Hasteko ta bat, holakoa baita pilota bera, joko sano eta garbia bat baldin bada, eta errespetuz bete ez batere tirabiraka, ez elgarbotaka, eta ez borroka edo muturrekoka, are gutiago. Bainan gizona lerdan, ontsa emana, ederki jauntzia, beti xutik eta nobleki ibilki ezteietarat doan jaun edo andere esposaren pare. Horiek dazkienak badaki zertako duen pilotak orai eta aspaldian bere plazagizon saria, eta plazamutilarena, hau berriagoa gaztetxoan sustagarri, izarra gora erakusten deiela Etxahun batek berak kantu-olerki apainduan, hots pilotaria « *aingüriaren pare eta khorpitza sano, zohardi begia* » eta holakoak nola ez du izanen legetzat « *leialki plazan jokatzia !* »

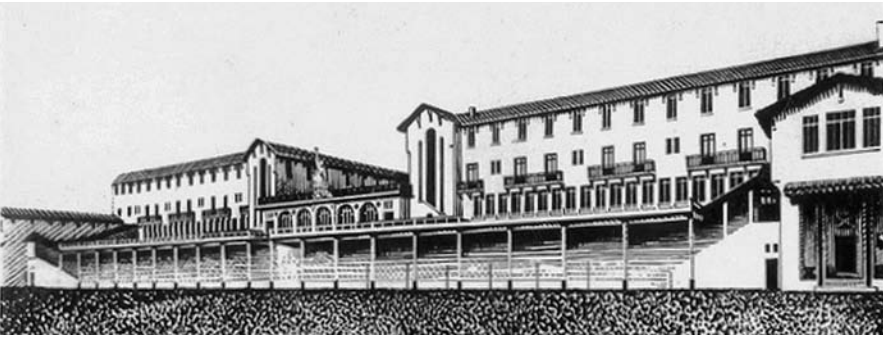
Pilotaren maila bai batetik, Elizarena bestetik, alta Xalbador batek ere beha nola dituen errespetu berera goratzen, Baigorri herriari egina dion goresmen hartan, erakusten dituelarik « *astean lanean, igandez elizan,* » eta :

« *Igande aratsaldez zoin den zoragarri
Baigorriko gazteak plazan pilotari
Handik etxerakoan euskaraz kantari
Etsenplu har dezagun zu baitan, Baigorri* »

Bai, zinez, Xalbadorrek erakusten duen hats bero hortan berean ginen gu hazi bimilagarren urterainokoa ezagutu ginuen hok. Suerte onez nihaur ape-

zai nintzalarik ikasi izan dut nik ere, ene lagun frangok bezala, banuela oseba, otto Piarre, 14eko gerla aitzinean makila ferratua irabazia zuena, Maulen, Baigorriko luzeko taldearekin botari jokaturik. Amede Arce baten adinekoak ziren horiek bainan ez zitakeen han Amede haundia, ber hura izanen baitzen orduan Baigorriko botaria eta ez Baigorri-Bidareko.

Bakotxak bere deia eta bidea, gure apez pilotarietara itzul gaiten, zenbat ez ziren ordu hartan apezaren bidea hartzen zutenak zeinek bere haineko dohainekin. Baigorriin gaudeno, Jean Haritschelhar eta niharen herrian, nola ez sala hemen bost herritar gazte sartu zirela urte bat edo bitan apezeskoletarat 1924-26 urteetan, gehienak herrietan erretor izan direnak, oro pilotari ez baziren ere, Anttoneneko Jean Leon Etcheverry sare jokolaria bezala, beti pilotazale giiazko edo sustatzaile bederen.

Uztaritzeko San Frantses ikastetxearen aitzindegia bere hamasei pilotalekuak sorka-sorka zituela eskuhuskako, pilari horiez denez mugatu eta gibel huntan futbolzelaia.

Semenariorat hel-eta, hemengoak ziren han ere. Funtsean, tokiari eta herriari zoakiona egin zieten hogeigarren mendeko gazteeri beren molda-etxea, 1926 urtean ideki behar zuena hots, duela 80 urte. Gogoan har beza irakurleak ehun eta hogeituro metroko aitzindegi pareta duela beti Uztaritze gaineko barnetegi xurigorriak pentze pareta berde heien buruan, Errobizelaiari eta Jatsu-Haltsuko gaineri beha dagoena bere patxadan. Eta huna zertako dudan luzetasun oso hori aipatu gure pilota solasean : aitzindegia oso horrek baitauzka hamasei pilotaleku, sorka- sorka litazkeen behiak beren jantegi-mañateran bezala lerrokatuak, pilotaleku bakoitza bere aldekoarekin trenkada-marra batez mugaturik. Horrek erran nahi du beraz eskolarte denboretan hamasei partida batean jokatzeko gisan zirela. Eta ez baitzuen adin hortako nehork aski beso korralearen zabaltasuna pasatzeko, horra oraino bazela gibelean futboleko lekua ere, pilotalekuen gibelean hartakoak zirenendako. Heldu da beraz bazutela denen lekua ehun eta hogeituro metra luze eta berrogeita hamar

zabal bederen zaukaten arte horiek bainan ez zela segur pilota ere ahantzia. San Frantses Xavier Jatsukoaren Etxe berri horrek (Xavier edo Txaberri ez dea ere berez Etxeberri ?) geroko mutil erneak behar zituen hor bidean ezarri eta heietan apez pilotariak ere halaber.

Eta ez dugu oraino dena errana geroko apez pilotariak ere abiatuko zituen obra hortaz. Hezkuntza horren osagailu, hor zituzten San Frantses ikastegiko putiko gazteek ortzegun aratsaldeko ateraldiak. Asteko promena-darentzat, hola deitua baitzen, hor zuten, Uztaritzen berean, Freretako anai erakasleen barne ederra, geroztik herriko plaza bilakatua, bere hiru plazekin eta eskolako aterbea bestalde. Ateraldi horrekin aldizkatzeko, han ziren ere Larresoroko lurrian Ezkandako eremuak, denak ere ala pilotako ala futboleko jostalekuekin. Eta azkenik erakutsiko duguna berriz, 20 bat urtekoentzat, Baionako semenario haundian, harrizko errabotea zelaiaren erdi-erdian zaukana : apal aire bat bazuela onetsirik, kondatzen du beti A. Etchegorry apezak, nola zuen beste harri lerro batez goratu jaun ekonomak jo-murrua gure denboran. Han zituen egia-erran lukuztarrak beste lagunak ere, Erramouspe, Salette, Etchegaray, Apaule, Diharce, Lekuona, Camino pilotarigaiak eta abar... hoberen batzu baizik ez aipatuz. Zenbait haatik Hazparne edo Mauleko ikastegietarik etorriak.

Horiek oro bazirela erran ondoan, nola ez sala ere, emeki emeki direla, eta beldurka bezala, plazarat atera herri huntako apezgai ixtudiantak. Sotana haren gatik lehenik. Sinets lezaketea oraiko gazteek 16 urte ez ginituela oraino beteak sotana hartu nuenean ene klasako lagunekin ! Hastean igandeetako doia hori, egia erran, bakoitxak berak galdea egin eta baia ukanik, ez baldin bazen ere gehiagoko engaiamendurik oraino, 24-25 urteak jin artean sotana horrekin.

Denborak ziren holakoak eta herriak ezagutzen ginituen gu eta onartzen ere, ginen bezala : hau ez da pilotakoa bainan hurbila nolazpait, oroitzen naiz mutxikoak dantzaturik 20 urte gabe apezgai lagun batzuekin Barkoxeko plazan sotanan Eskualzaleen Biltzarra egun batez. Eta pilotari gazteak ere hartzen zuen naturalki bezala sotana beste apezgaien arabera. Ikus orai ere argazki famatu batean hala-nola, Leon Erramouspe apeza arrabotari goiti aztaparka edo jauzian joana, ikusteko ez dela ezin eginik adin batean zombaiten dohanarekin. Zoazte zuek argazki horren erakustera oraiko tenizlari bati !

Gainerat, oro bazeramatzan orduko giroak, han zirelarik ere, partida bukatu bezain sarri, soinua eta dantzariak, neska eta mutil, iduri oro estaltzen zituela apez batzuen beneizoneak, aldiz beste erretor bipilago batzuek beste burrunbarik balinbazuten ere. Orduan ikus zitazkeen batzuen hautsi-mautsi plaxentak bezala besteen uko egiteak ere : ikusi ditugu bai ikusi ere apez gazte batzu pilotaren sakrifizioa egin dutenak erretor xaharraren baimen eskasian

edo... beren hautu hutsez. Pantxo Harriet apezarena aipatuko dugu urrunago, erakutsiko diguna pilotari bezain haundi agertu zela ere apez bezala.

Halere aitortu behar da sotanak, trabatu bezenbat, lagundu ere duela denbora batez apez pilotaria, edo bederen bere gazteriari hurbil hurbila egin bere apeztasunetik deusere galdu gabe. Galdegin behar zen denbora batez jaun bikari arnegitar Leopold Auzqui baten berri Urruñan, edo, Baigorriin halaber Xemartin Lagrenade apeza nor zen, Urdozeko mezatik landa, Manexene ostatuko plazan gelditzen zelarik goizmeza eta mezanausien arteko epean, bizikleta hantxet utzirik partida errabiatu baten egiteko muntra eskuan edo sake-lan. Gazteek beren meza entzuna zuten Urdozen, bikarioak bigarrena zor, gorribelzturik izerdi lapetan gaizoak Baigorriko elizan, hantxet edaten utzirik Makozaingo Pazkal, Martin Arretxe, Janpier Chenitz eta besteak, hauek luzaz kondatuko baitutuzte egin ahantzizko bikarioarenak. Eta nun ez da herria, edo Diharce Beskoitzeko bikario batekin, edo Zuhubiet Ibarlako erretorarekin, edo Uhart Aldudeko batekin, holako oroitzapen sanoak dituen. Eta nola ahantziko da ere Irungo partida oroigarri hartako kantuaeren jaun apez baztandar hura, frantsesekin arizan zela baitio historiak ! Zinez egia da bai, eta osoki goresgarria gure herritar egiazko bat, erroraino herritartua, bilakatu dela hemen ainitz apez eta pilotari. Urrun ginen orduan, urrun, beren zaia luze, zapel haundi, lepo tinki eta xutarekin haurrek “kasu apeza !” harriturik, urruntzerat egiten zieten apezetarik. Guhaurek segur, begi hobez ikusi izan dugu, beste gizaldi batean, Luhusoko Sauveur Bisquey apez bat gure erakasle zorrotz bezain amultsua, eta jada pisutzen hasia, hantxetan Uztaritzen, pilota berri batzu aurkitzen zizkigularik gure esku ttipien izarikoak. Eta berdin estimatu ere, Larzabaleko Landetcheberry erretora, pilota larruztatzen ziguna, berdin tabako paketa batean truk, edo gabe.

Sotanak zenbaitetan lagundu, hori erran duguia ? Hori ere egia zen denbora batez, ezin ukatua. Aski litake beste herri zenbaitetako bikarioez oroitzea, edo bereri galdatzea zenbat aldiz izan duten pilotarako galdea udako sasoiari Sarako J. Etcheverry batek, edo Senperen zen Aphaule batek, eta zer erran P. Lazcanoteguy apez erakasle xixterariaz ! Holakoak bai izan direla, partida batzuen jokatzeko, pilotari haundienekin orobat, berdin esku-huska, Josep Laduche, Garmendia, edo J.B. Aguerrekin, edo jokogarbian Unhassobiscay anaiak Barhennekin Miarritze, Donibane Lohizune edo Arcachonen , haatik gomendio hunekin ondarrerat, apezak galtza xuritan abiatzearekin : sotana ekar zezatela, pilotako arin hura. Ez zuten ez lehenagoko Bidegain Gozterratxu apezek gomendio horren beharrik, apez guziak zaia luze beltzekin ziren denboran, elizan bezala kanpoan berdin. Adinekoek gogoan dituzte beti Bidegain, Hasperue, Harriet apez famatuak, papoa doi bat zabaltzea aski zutenak hatsaren hobeki hartzeko arropa beltzaren azpitik, eta ere zaia hura doi bat laburtxe erabiliko zutenak Harriet edo Sussuarreguy bezala. Baina sotanaren traba

zuten ttipiena behin usatuz geroz, Erramouspe batek lañoki aitortzen zuena. Gisa guziz ikuslearen galdea hor zen eta hortarik behar pasatu. Funtsean, izan dira bi ikusle mota. Ikusle arraro eta noiztenkakoa zen uda beteko paristar edo nunbaiteko hura. Gure herritarrekin aldiz ez zen batere berdin. Gure kasu xumea baizik ez aipatzeko, elizako herritar hilen mezik jaun ertoraineko plazarat urrats batean soineko beretan joaiten ginen J. Gozterratxu eta nihaur laugarrentzat bi herritarren kontrako partidaren jokatzeko besta biharamunean etxeko etxeko. Aise geroago dira Erramun Caracotche, Ttote Saldubehere ta holako batzu jauntzi xuritan hasi plaza eta trinketetan, eta ederki ere gainerat.

ASPALDIKOAK ZIRENAK BAINAN EZIN AHANTZIAK

Bixtan da arras argalak eta mugatuak izanen direla hemen oroitu arau eta gehiagoko artxiborik gabe nahas mahas lerrokatuko ditugun apez pilotarien egintzak edo balentriak. Banabanaka eta onjoketa bezala ibili behar izan dugu ofizialtasunik gabeko gai eta lantto huntan. Eginak egin denaden, agian beste batek osatuko edo zuzenduko dituelakoan gure makurrak edo ziloak.

Aspaldikoeri aipamen xola emanen diegu, hala-nola, berriz erran-eta ere, joanden mendeko Irungo partida hartan, bermatu baitziren apez izengabea barne. Geroago baitu pilotak egin bere jauzia, horra, argal argala, izen batzu bederen : Laborde apeza, ezkerre xuxen banaiz eta xixteraz ari zena, eta ere Doyhenart apeza eta Lonpageu ere, eta Falxa apeza, hau doi doia Lasako erretor ezagutu dugun bankar semea. Ezpeletako Darraidou pilotari ederrarekin jokatu zituenen kondatzen entzun dugu gazte denborako oroitzapen solas. Eta ezagutu ditugu, pilota utzia zutenak, Leon Leon apez hazpandarra, eta Jean Elissalde Zerbitzari Gerezietao erretor azkaindar seme xixteran arizana. Hau, ordukotz adinean aitzinatua nahiz berri kondan eta lumaz bere euskararen paregabea, beti bertsulari munduan ere berekin karreatzen zuen famattoarekin, Mehaineko apez Oxobi beste idazle famatu lagunarekin, zer arraintzariak bestalde Lekuine ta Haltxuko errekatto horietan ! Apez ezagutuak ere bai haatik bat ala bestea. Ez ahal zituen igandez bezperak ere hutsegitekoak Gerezietaoak, eguerdi aitzin meza nausitik landa emanen bazituzten ere aitzintzerat herriko elizan, aratsaldeko pilota partida hura ezin utzia izanki-eta Hazparne alde hortan.

Beste xixterari apez ere ezagutu duguna, Milafrangako erretor Etcheverry jauna, hau Itsasuko seme eta Hazparden bikari egona, Francis Jammes idazle erdaldunak bere frantses lumarekin errespetuz apaintzen zuena.

Hazparden preseski, eta hau ere xixtera laburrean arizana, ikusi dugu Beñadin Darraidou apeza, Baionako bere parropian. Lehenxagokoa zuen

Darraidouk, gorago jada aipatua dugun Leon Leon apeza, Uztaritzeko erretora. Uztaritzen hain zuzen, ikusia eta ezagutua ginuen guhaurek lehenagoko Blazy apeza, pilotaria hau ere bere denboran eta pilotaz liburu ederra idatzia zuena. Beste gai eta dohainik ere bazuela Blazyk erran baitugu ez zirena Greciet Kalonjea, eta biak ibiliak Uztaritzeko semenarioko elizarentzat, hau ere pilotaren berri zahiena, euskal arima onetan gaindi diru eske, beste izenik ez baitu, obra eder eta balios horrentzat, Ameriketako eskaldunetan

Nornahik zernahi erranik ere, holakoa dugu gure Euskal Herria, aspaldiko arbasoek egin bezalakoa. Zenbaitek nahi bailuzkete oro zatikatu herri batean, hemen bizipideak, hor sinesteak, han kulturak, eta kirolak edo herrigintzak, ez dutea horiek herri huni bekoz beko behatu sekulan, ikusiz hoik direla herri baten bizia, ez batere nahasketan saltsatuak bainan, aitzitik, elgarri polliki lotuak eta josiak, gu aldiz, giren bezala, herri horren seme alabak. Beha gure mendigoren bortuetan, adibidez, nola ikusten ditugun, Baiguratik Okaberaino mairu harri eta harrespilak batetik eta lehengoen pilota plaza eta soroak bestetik, horietan orotan hasi zirela gure arbasoen herriak. Horrek zituzken eman, jendea herritartzearekin, gure herri ttipiak lehenik, haundiagoak gero, beren plaza eta elizekin, hantxetan sortzen eta garatzen zela elgarren eta herriaren bizia.

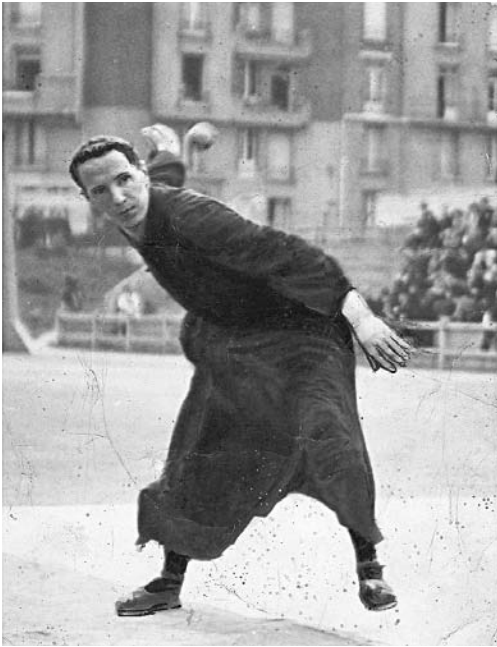
EZIN AHANTZIZKO IZARRAK

Kirola guziek badituzte beren izarrak, gazteagoen eredu eta landare berrien sustagailu daudenak. Orotako dena jainko, guk aldiz hiru joko motetan ditugu hautatu gure herri huntako izarrak, apez pilotarietan : esku-huskan bixtan dena, bainan ere xixteran eta palaz dauzkagu fama oneko pilotariak, aldiz pasakariak, sarelariek eta beste batzuek barka otoi aldi huntakotz.

Esku-huskan, bego lehen Harriet apeza, profesionalen mailerat ere hupatu zutena, geroxago Goztarraxurekin. 15 bat urteren buruan bederen, jin ziren Erramouspe–Etchegorry apezak, Euskal Herriko plaza guzietan jendeak txalotu eta maitatu dituenak. Palaz, plaza laxoan, ezagutu zen Idiarregaray apeza, indar beldurgarriko ahastar Donagaiko semea. Xixteraz aldiz, joko garbian, Pierre Lazcanotegui hutsegiten ez zakien ekartzale bipila. Haatik horiek berexi baditugu hemen, ikusiko dugu izan dituztela lagun hurbilak eta guziz, xuritan ari direnetan, pilotari haundiak ere, bainan ez ahantz apez pilotariena dugula hemengo gaia.

Hemeretzigarren mende hori, hogeigarrenarekin bixtan dena, deitu behar dugu, pilotaren mendealdi haundia, agian bere segida gaur ahal duena eta luzazko. Mende pare horri dituzkegu zor orai gure herrietako arrabot koloretsuak eta ere azken hamarkadetan xutitu diren trinket andana, Toulet–Eskutik baten pre-

diku hau sinetsirik ainitzek : “Herri bakoitxak bere trinketa !” Trinket xaharrak Bastida, Baionattipi, Baigorri, Luhuso, Bidarrai, Aiherra, Hazparne, Ziburu, Urruña, Ezpeleta, Sara batzuetan baginituen, piztu dira piztu beste frango, Xubero gainerainokoan. Heien betetzea eta biziareztea besterik da. Falta baitira falta orai lehenagoko bikari gazteak ere, gorago aipatuetarik haste, pilotaren alde hainbeste egin zutenak. Ala ez ote da hor elizaren etsenplua segitu beharko ! Eliza ere langile eskasiaren gaitz beraz joa baitugu, beha nola ari dituen sustatzen harek, ez aski bainan sustatzen halere, laikoak, animatzaileak orai erraiten den bezala, eta katexitzak eta diakreak eta beste sustatzaileak. Pilotak ere, halaber, beharko ditu bere erakasleak, jadanik kausituak dituenen gainera, eta hori ere mende berri batek ekarriko.

*Pantxo Harriet apez pilotari
baundia*

HARRIET APEZA

M. GOZTERRATXU eta denekin

Zertako ez sala hastetik nola goiz batez, egiak diren famen arabera, Arnegi edo Luzaideko Lakeleku bere etxean, puskak bildurik bat-batean, hartu zuen Lazkaorat beneditar komenturako bidea betikotz Harriet Apezak, pilota, herria eta laguneru uko eginez alde bat. Hori ere da apez pilotaria, Jainkoaren gizona

orozlehen, plazagizentasunak sortu dizkion traba eta eraginetaraino, baina bere naturaren gustu eta tirantza heietarik deus ahanzi gabe.

Pilotarat airekoz abian Harriet (beherean), Gozterratxu (gorago), Damestoy, Durruty... eta besteak

Plazan sortua baitzen berez gure Pantxoa, Arnegi-Luzaideren zubia pasatzea aski pilotarako, elizaren pean : 1909 urtea zen, Pazkal Damestoy, Saint Martin edo Ibarburu apeza sortu ziren hura bera. Berez kantari pollita, Baionako katedralearen kantari ttipietan hasi zituen bere apez eskolak, Arnegiko herri-eskolatik landa. Pilotako lehen bidea ere hor berean zuen Ph. Escapil eskolako errient suharrarekin hartu. Eta pilotako lagunak nondik ez ? Bercetche eta Polit hor berean zituen, Ibañetaz haindiko pilotarien desafiatzeko, hiru arnegitar eta hiru auriztar jokatuz. « 17 urteko bat izan beharko

ginuen, Auritzen elgarren bete hango pilota pisuekin, lehen partida batean euriz gelditu baginen ere eta gero hangoak nausitu. Haatik beha ginauden kitarako Arnegin gure pilotekin eta hemen aise irabazi ginuen. »

« *Ez ote ziren orduan desafioen denborak ?* »

Jakizu baietz, frangotan ! Donibane Garazin hala-nola : hango Bergerot eta Antoniori ginen aiher, hek Frantziako xapeldun atera berriak. Bainan Kanboarrak zitzauzkun lehenik atera : Camadro, Jaureguy eta Boudon. Guk irabazi. Hazpandarrek altxatu zuten gero eta hura ere guk, arnegitarrek, irabazi. Azkenik huna Garazi, donibandarrak ariko zirela, salburik Bergeroten partez Maurice Celhay, errugbilari famatua bainan pilotari ederra orobat. Hauekin lanak izan ginituen bainan irabazi halere.

« *Denbora hortan ez zinen apeztua ?* »

Soldadugoa egin nuen Bordelen eta jakizu Ares karrikan trinketeko bidea laster ikasi nuela. Denbora berean hor nuen aurkitu “Sport Athletique Bordelais” taldea, han ukan bainuen sartzeko galdea pilotari bezala. Nik, oraino apezgai herabe, ez nuen onartu ene apezgai sailaren gatik. Bainan horra ixtante heldu zaizkidala buruzagiak apezpikuaren baiarekin. Han kausitu nuen Ledesma, pilotari bat berdin trebe zena esku-huska ala palaz. Harek eta biek 9 tan utzi ginituen Barneto eta Dourisboure, 40etarat, eta gure izenak orduan agertu ere ! Bainan geroko partida Akizen, eta gure partidak Goizeko Izarra taldekoak, Bergerot eta Aphetsetche garaztarra. Hor sortu zen kalapita, pilota baten gainetik, eta denak keXu, nehork ez amor eman nahi, ni garaztarra garaztarren etsai aterarik eni oldartuak heiek. Ez dakit zer gertatu zen orduan, heiek kanporat izanik, 20-16 zirela. Nik orduan, kintzea utzi heieri eta berriz itzuli ziren plazarat, atera ondoan bainan guk, entzunez gaitziturik, berdindu gintuen eta partida ereman furia gorrian ! Finalerdia ginuen hori. Ondotik zen finala Donibane Garazin, Azkaingo Ibarburu anaien kontra, Ganix famatua eta Pantxua apeza, 40etarat irabazi ginuen, ez dakit 34 ala 36 egin zuten. Uste dut jendea polliki harritu zela guk xapelgo hortan Ledesmak eta biek egin ginuenaz.

« *Zuk guti salatuz ere segur naiz baduzula beste holakorik?* »

Ni ere besteak bezala, irabaziez hobeki oroitzen. Michel Gozterratxu ene apezlagun aldudarra ere behar dauzut aipatu, ene gibleko lagun segura : jokatu ginituen bi partida Amikuze aldeko Etcheverry eta Irigoien kontra, hau bereziki luzaz eta luzaz pilotako arduradun ezagutu dena: erran behar dut bai bi partida irabazi ginituela bi apezek horien kontra bainan ez sobera errexki, bost tan-toz bakarrik biak ere. Handik harat, eta beste partida batzuetan oraino trebatu

ondoan, izen haundikoen aitzinean ere ezarri gintuzten. Durruty- Damestoy parearen kontra arizan gira, irabazle hor ere, bai-eta berdin Durruty eta Aguer pilotari zailen kontra. Apez pilotarien fama ateraia zen orduan, ala ez dakit pilotari ala gure sotanari zenetz jendea xaletuago, ala bieri batean ?

BIDEGAIN APEZA... BEÑAT SEIN GIBELETIK

« *Apez pilotarietan hain zuzen, ez ote zinezten, famatuenetan, Harriet eta Gozterratxu izan bi lehenak ?* »

Michel Gozterratxu bai, sortzez aldudarra, 1913an sortua, ni baino lau urtez gazteagoa zen eta erran dautzutan bezala nik behar nuen bezalako lagun pilotaria. Nik aitzinean jokatzea maiteago, hura fidagarria nuen gibeletik, behar zen besoarekin eta segurtamena gainerat.

Pariseko plazan Gozterratxu eta Bidegain, aita Chabagno aldudar misionesta zutelarik jujari.

Horra beraz nor izan diren bi apez pilotari lehenak, haundien mailekoak, eta bakarrak ere apezetan “profesional” maila ezarri zaienak. Halere, gure gostuko, eta geroago aipatuko ditugun beste batzuen gisan, ez dute aski urgulu izan, ez batek ez besteak goreneko mailerat jotzeko beren oldar guziez.

Lehenik errana dugu nola zen Harriet ondarrean komentuan sartu, betikotz. Eta Gozterratxurena ez da hortarik hain urruna. Hau ere, lehenik erretor Labetzen Itsasuko bikariogotik landa, Uharte-Garazin eta gero Arrosan higitu da herri hortako artzain. Ainitzen arabera hupa zitakeen gorago parropia handiagoetan ere bere fama onen arabera bainan herri horri eman zion bere hoberena osasun arazo batzuek goizegi jo zuten artean. Hor hunkitzen dugu apeztasunaren mugatto bat kirola mailean: berek diote bi mailak, apeztasuna eta pilota elgarri arras ontsa josi dituztela bainan guk aldiz erranen dugu: hein batetaraino haatik, gero beste apez batzuekin ere ikusiko dugun bezala heltzen baita egun batez bien arteko hautu baten hozka !

JOSEP GOZTERRATXU ERE

Aldude Auzkiriko bigarren seme apeza ez dugu anaiarenganik berexiko... hemen berean aipatuz. Michel baino zazpi bat urte gazteagoa, pilotaria dugu hau ere, erran dezagun, amaturretan. Erakasle eta bikario lehenik, Hazparne, Baigorri, Irisarri, Garroan, beti gazteriarekilakoa, ondarrean 20 bat urtez Urruñako erretor, denetan pilotari mundukoa, maiz haren eskuari torraka artze harek erakusten zuen bezala, azken heietan ginuen elgar jastatu, hura erretor eta ni bikario, igande eta astelegunetan Urruñako elizan eta “kaperan” berriz asteartero, Dongaitzen trinketean, hango bereko Leon Dongaitz haundia bazterretik, so, etxeko gidaria, edo orobat, laugarrentzat ere bera sartuz bere zaharrean. Adixkide errespetu batetaraino helduak ziren han Leon haundia eta Josep jaun erretora. Hunek, ainitz partida jokatu ondoan gazteekin igandetan, eta astearte horietan berriz, Bercetche, Etchenic, Londaiz, Bessonart, Panpo, Ussaralde, Vignau, Elissalde edo Aguinaga batzuekin, horietarik denetarik da jujatzen ahal nolakoa zen Josep Gozterratxu jaun erretor pilotaria, hau haatik lehenik apez eta astean behin pilotari, Dongaitz trinket hartan lehenago Baxenabarre alde hartan plazetan eginak zituen partiden ondotik. Hots ez zuen arras merezi Josepen etxeko batek egun batez bi anaia horien mailaz erran zuena : « *Michel ba, hura zen pilotaria !* » Guk aldiz errefera ginezoken : « *Josep ere bai, euskaldun ainitz gure herrietan ziren bezalakoa.* »

BIDEGAIN XUBEROTARRA

Apez pilotariak jendearen gustuko zirela, ezin ukatua, beltzak batetik eta xuriak bestetik. Huna beste bat Harrietek bere gustukoa izan duena, Arnaud

Bidegain muskildiarra eta, gerlan presuner egon ondoan, Barkoxeko erretor izanen dena. Aipatua dugu haren beso azkar, zafra izigarria, iduri pilotaren puskatzeko egina. Asurtimendua ez zuten hor osoa bi apezek, biak aitzineko botariak izanez. Egin behar halere elgarrekin, maizenean Harriet gibeletik. Galdatuak izan ziren Xuberorat, Zalgizeko arrabotearen estrainatzeko, Leonis eta G. Ibarbururen kontra, eta hau aski errex irabazi ere. Haatik Akizen galdu zuten hiru tantom Durruty-Damestoy bikote arraroaren kontra. Ordainez, trukatu ziren gero aitzin-gibel Atharratzen kontrario horien beren kontra, eta irabazi ere Harriet hor aitzinean emanik. Bixtan da beren jukutriak badituztela pilotari guziek eta ez zirela apezak holakorik gabeak : Harrietek berak kondaturik jakin dugu, Salegi eta Atano IV ekarrarazi zirela hegoaldetik Mauleko plaza ederrerat, bi apezek kontra neurtzeko. Partida aitzinatuz bezala, denak elgarren bete eta nehork ez galdu nahi, orduan Harrietek aitortu ere ahoan bilorik gabe, pilota aldatuak, eta bizixago bat hautaturik, ereman zutela partida, ondarrean apezek.

« Zein zinuen, denaden, zuretzat gibeledo hautuzkoena, apez edo ez apez ? »

« Ene ustez Beñat Sein senpertia. Hau bere onean zelarik, ez baitzen nehoren beldur bere tokian. Nork amor emanaraziko zion ote ? Eskuinean zuen pilota joko zuen ezker, eta eman eskuin ezkerrean zuena, punpea azken metra hartan egin eta pilota jendearen gainerat, eta beti neurri onean, beti barnean eta kasik sekulan ez faltarat. Jainkoak beira ikusleak marrari hurbil-xka baziren. Holaxet ditugu Laduche eta Saint Martin garaitu Ezpeletan, eta hola-hola ere jo hek berak Uztaritzen, 35-31, hor hasarre gorrian joan baitzen Prosper Saint Martin, jujearena ez nahiz onetsi. »

J. Gozteratxu apez anaia

« *Hor ez girea goreneko mailean ?* »

« Beñat Sein horrekin berarekin zerbait bazen Arrayet anaien kontra ar-tzea ere. Hauk Saran garaitu ginituen, Edouard Arrayet, ikustekoa baitzen hunen karra, anaia Ernest, hau eztiagoa, akulatzen zuelarik, alta hau ere zer artista ! Eta guk irabazi heieri. Haatik Saran irabazi ginuena Arrangoitzen galdu ginuen bi anaien kontra.

Ganix Ibarbururen lekua ere hor da. Eta J.B. Harambillet zimela ! Ganix Ibarbururekin beraz, profesionalen plaza laxoko lehen partida irabazten genien eta ezin bururatu, euritirik, aitzinean ginelarik Saint Martin eta Harambilleten kontra. Berriz ondoko igandean jokatu beraz, eta hura guk galdu, finalerdian. Finala ez da egundaino jokatu, gerla orduantxe hasi baitzen, eta orduan izan zen beste partidarik. »

« *Plaza laxoan zen hori, bainan trinketa ?* »

Harriague presidentak galdeginik, sartu behar izan omen zuen Harrietek lehiaketa zail hortan, plazalaxoan trebeagoa zelarik bietarik batean. Lehena irabazi Durrutyren kontra bainan ahalgetuz bezala aitortzen zuen Harrietek lañoki, bigarren partida Harambilleten kontra gertatu zela eta hura galdu, 50-15. Ari denari gertatzen holakoak ere.

Denaden, nahiago zuen arnegitar semeak plazako solasetara itzuli berriz. Erraiteko Saint Martin zaukala hor haundiena bere denboran eta, berriz ere, Arrayetarrak, bereziki Edouard, ahantzi gabe. Durruty Dextima, eta, onetan hau ere, Gustave Garmendia orotako on zena, trinket, ezkerpareta, plaza. Bainan etzitzaion ahazten errepikatzea Michel Gozterratxu apez lagunarekin garaitu zituztela Saliesen Durruty-Damestoy, orduan hoberenean zirenak 45-43, luzamenarekin.

Ez da arizan Harriet gure ustez Mondragones famatuaren kontra, ez-eta Amede Arce, Leon Dongaitz izar paregabeen kontra, ez ere Leon Erramouspe apezaren kontra, damurik ! Salbu izaitekotan beren artean lau apez eta beste mailean, Belokeko komentuan, orduan hango fraile gazte zen Arño Irola apezgaia eta Harriet beneditanoa arizan baitziren apez biltzarre batean Erramouspe-Etchegorryren kontra. Nor izan zen xuxen orduan irabazle ? Ene oroitzapenez, lau Apezak, eta Pilota ! Eta, holako apezekin, Eliza ere !

ERRAMOUSPE- ETCHEGORRY

Leon Erramouspe batetik

Hemen ditugu bai 81 urte iragaiten ari, xut eta zerbitzuan Bankako eta Arruntzako apezak, azken hau Urruñako erretorgoan bere sail ederra beterik

Uztaritzeko hegal huntara bildua eta hor osasun ederrean beti bere apezlana daukana. Erramouspek berea Bankan bezala.

Apez pilotariak badaki airatzen ere lurra baino gorago

Biak adin berekoak ziren eta dira beti, zinez elgarrekilako eginak pilotan ere. Bigarren hau, Etchegorry, gibeleskoak, atxiki behar baitu partidaren maila eta iraupena, mendia bezalako (nork mugituko du mendia ?) arrabotea bezain zuta gizona eta lurraren gainean ontsa finkatua, eta bi eskuak palak bezalakoak, sekulan minik ez, bainan beti jo eta jo ariko zirenak iluna jin artean behar bazen, lagunari beti « *bego* » eta « *bego* » ziola. Holako harrokari emozue aldiz aitzinean Erramouspe sakaria, batean luze, bestean zirritzaka botako duena, eta bera erreferan hutsik gabea bainan gutienik ustean, brixtez, airetik edo pereka milinga batean pilota marra gainean erdi-hilik lehertaraziko duena... non ez dion haatik esku minberos batek aski zauritzearekin hutsegiten, hori ez balitz izan ez baitzuten galtzen ere jakinen gure bi apezek.

Beren apez bokazioneak zituen holako bi lagun elgarretaratuak. Oraiko gaintar langile ainitzek bezala, Baionan zuten junt egina 20-21 urtetan, semenario haundian. Uztaritzeko semenario ttipian ibilia zen Leon Erramouspe, Hazparneko Gastellu zenaren ikastetxean hezirik. Ttipitik pilotako eginak emaiten zuten aztapar karabilkatu batzuekin, bera espaldaz ongi, gatua bezain zalua, Toulet Eskutik batek zion bezala, goizik begiztatu zuten erakasleek ere eta bere auzo herriko bankar Xemartin Hirigaray-Premuño gaztearekin igorri

ere lehen xapelketarat : botari on horrekin, giblean ezarri zuten behin Leon baina zer munta zuen holako gaiarekin ? Etchegorry aldiz, geroago landare eder ontsa errotuen gisan, ez bide zen naski hoin goiztiarra agertu bainan adinak ekarriz indartu haatik, emeki eta segurki Mauleko San Frantses ikastetxean eta Alzumarta-Lukuzen, Pochelu-Guillenteguy eta geroago Etchegarayen herri gunean, hau ere apeza, berriki zendua.

Erramouspe eta Etchegorry apezak

Alta Erramouspek bere aldetik ez zuen ere sustatzaile eskasik pilotarako bide idekitzalez. Aldudeko Esnaasu bere sorlekuan eta Alduden berean ez zituen orduko putiko guziak pilotari, ala Monlongtarrak, Argagnon, Aderiz, Zubillaga, Harriet bat edo holakoak, lehen horien pilota lekutik haste. Eta ez ahantz jada ere zer pilotari herria izana zen Aldude, Gozterratxu apez anaiekin, Mutuberriatarrak eta holako !

Tituluan guk binazkaturik ezarriagatik hemen bi apezak ez dugu hutsegiten ahal Erramouspe apezak bere aldetik egin duen bidea, Munduko Xapelgo eta beste. Hautan ezkerparetako jokoak bere parte haundia izanez Espainia aldekoen eta Hego-Amerikarren parteetako pilotariekin jokatzeagatik, ohartu zitazkeen berehala Erramouspek joko hortan Monlongen

pilotalekuaz geroz zuen trebeziari eta hori izan zen bietarik munduko xapelgoetarat hautatua. Galde hau egin diogu berari Toulet-Eskutik jaunak eta biek, nola joan ziren mundialerako hautu horiek eta huna Erramousperen ihardespena: « 1955 ondarrerat, lehiaketa bat xutik ezarri zuen Pilotako Federazioak, Montevideon, Uruguaien beharrak ziren mundialetako hautaketa-erentzat, ezkerparetarako. Lau bikote ginen : Behengaray-Laco, Olhasso-Etchepare, Laxague-Etchemendy, Henri Dunat eta ni, Dunatekin ere ainitz arizana bainintzan urte hartan, ainitzek beren hautuzkoak zituztelarik Garazi hortan Laxague-Etchemendy lehen horren bote izigarriarekin. Eta guk hauen kontra ari behar ginuen lehenik. Norbaitek erran zautan airetik har nezan botea, Laxaguen lehen botetikako kintzearen ondotik. Eman nintzan erdiz-erdi, airetik lotu, eta irabazi, 22-13. Finalean Olhasso-Etchepare garaitu ginituen, 22-17, eta hortan irabazi Montevideorako txartela. Han, Olhasso-Etchemendy izan ziren finaleko hautatuak, eta galdu zuten, 15-22. 1955ean zen hori. »

Kondatu dizkigu Erramouspe apezak nola eman zuen pidaia hartan meza Montevideon, Etchemendy, Desire Olhasso, Emile Arce baigorriarra (hau palaz arizan zena), beste pilotari eta hemengo pilota arduradun guziekin. Pilota solas berriz, kondarazi diogu Leon apezari Mauleko finala famatu hura:

« 1955 urte hartan, Lekorneko “Urtsuko Bildotsak” batasunak eta Germain Lafitte jaun merak galdeginik, Henri Dunatekin arizan nintzan. Euskal Herriko xapelgoa irabazi ginuen 30-11 Bidarteko Larroque-Michelenaren kontra, parioak hauen alde zirelarik, alabainan, orduan zituzten joak Laxague-Etchemendy garaztar ezin garaituak. Heldu da gero Frantziako xapelgoa deituaren finala nagusia, beti Bidartarren kontra, eta, Mauleko plazan. Ontsa arizan omen nintzan orduko apez kasetalari lixtafin baten baten arabera, hunek erran baitzuen bere kasetan graziazko estatuan nintzala egun hartan ! Agian bai, eta beste orduz ere halaber ! Denaden 30-13 irabazia ginuen finala. »

Baluke zer sala Erramouspe apezak, oro salatu nahi balitu. Bainan apezaren apaltasuna ere berdin gustagarri zaigu aitortzen duelarik bere biziko ahalgea noiz ukan zuen:

« Badut bai, haatik, partida bat oraino iretsia ez dudana, Garcia Ariño haundiaren kontra arizan baiginen M. Etchemendy eta biak Miarritzeko Plazaberrian eta irabazi baitzigun 22-13, zer ahalgea ! Eta ere beste bat, Sarako plazan galdua, Dunatekin, Laxague-Etchemendyren kontra. Gu gaizki arizan ginela ? Bainan zer zen egun hartan Laxaguek atera zigun pilota kanika hura ? »

Oroitzapen hoberik ere badauka Leon apezak, beharrik, lehenik zer aita ona izan zuen Itsasun Diesse kalonjea, bere erretor xaharra, beti bere bikario

pilotariaren alde atera zaiona pilotarat uzteko. Eta ere beste bi oroitzapen eder hauk, pilota, hots, elizaren edo parropiaren zerbitzari erakusten dutenak :

« Bi obra egin ditugu ene apeztasunean pilotaren eta pilotarien laguntzaz. Bat, Donibane Garaziko bikario nintzalarik, hor 1964 an sortua nuen “Centre Aéré” libertigailuko plaza ttipia, han ikusi baititut astezken aratsetan, udan, pilotariak jiten obra horrentzat lagunarteko ase batean truk, udatiarrentzat jokatzera. Eta bestea Itsasun : pilotako Ezkerpareta baten egitea herritarrek galdeginik, eta berek gain-gainetik parte harturik egina, Baztan Bozateko 13 harginekin, lehen partea kasik hilabete batez altxatua. Eta ahantzi behar ez dena hau : pilotari haundien urrikako parte hartzea, Gallastegui, Harambillet, J. Laduche, Garmendia, Zugasti, Vivier, Aguer, Garcia Ariño. Eta beste adixkideak, nolakoak ? »

Beste elkarrizketa luzetto bat ere izan dugu, balio baitu, zorionez bi apez-zen berriez **Antton Etchegorry** apezarekin.

Ezkerretik... Atano 8 eta 10, Garmendia, Erramouspe

ANTTON ETCHEGORRY

Aingeru begiraleak

«Donibane Garazin, zu laborantzako eskola Frantsesenearen buru zinela, egin duzue hor partida ederrik arrabot eder hortan, Etchegorry apezaz?»

« Bai, hala-nola 1960an, Andredena Mari besta aratsaldean, hor ginituen, Etchandy jaun errieta batetik, Pilotaren eta Besten ardura-dun paregabea, eta bestetik J. Lecuona jaun erretora, pilotariekin plazer zuena. Hartu zituzten bi pilotari haundi, bat lekukoa, Michel Etchemendy, Euskal Herri guzian eta Ameriketan ere pilotan ibili gibelesko hoberenetarik, eta bestea Pierre Vivier milafrangarra. Hiru apez, horien kontra : ene lagun Leon Erramouspe-Luixene eta ni. Hirugarrentzat eman zaukuten urte hartan apeztua zen apez bat, garaztarra, Ezterentzubi Etxegoineko semea, Arño Irola, oraino eskuak apez ordena krisma sainduaz markatu berriak zituena, eta hamabost urte Belokeko fraidegaitan egona : hunek Baionako diosesan derama bere apezgoa, Katedralean eta beste. »

Donibaneko plazan aratsalde hartan mundua bazen, garaztar, ezterentzubitarrak, udatiar eta oro. Jarri zen Erramouspe aitzinean, gibelean ni ezker eta Irola eskuin, hunek ere errauts artetik sakeak biltzen, punpe makur batzu goiti-beheiti. Bi xuriak goiti joz ari, Erramousperen airearen beldur baitziren, bainan guk ere ez amor emaiten gibelean eta, azkenean , xantza ere alde, hiru punduz irabazi ginuen. Bainan beste partidarik ere egin dugu hor berean.

« Eta Parisen ere ibili zinezten pilotan ? »

« Segurki, eta frangotan. Bazen han pilota plaza, Chikito famatuaren izenekoa, euskaldunendako 1939 aitzin egina. Eta zenbat euskaldun gazte 1945 ondoan irabazpide zerbaiten menturan joanak ! »

« Eta zuek han, haundienekin arizanak naski ? »

« Bai, bai ! Urte ainitzez, buruilako ilabetean, Erramouspe apezarekin joaiten nintzan harat. Han jokatu gira Harambillet, Prosper Saint Martin, Etcheberry, Bidegainberry ezkerrean, Elgorriaga... eta nor ez gure alde edo kontra ? Azkenik oraino 18 urteren buruan, Beñat Vicenti eta Lacoren kontra, hauk biak xapeldun zirelarik. Pentsatzen

ahal duzu urte oroz hango kasetek, irratiek aipu zituztela bezperatik partida horiek. Azken aldi batez telebixtan izan ginen : Jean Havart garruztarrak eremaiten gaitu larunbat eguerditan "Paris Magazine" emankizunerat. Hamar minuta aitzin han behar ginen. Bat-batean, hor ikusten dugu Serge Gainsbourg oraino guti ezagutua, etzen segur pollita, ez dakit musikari haundia zenetz, kantatzeko haatik alderdi guti orduan, gure gustuko, eta gure aldia etorri zen, argiak begietarat, 30 segunda doi-doia, hunen erraiteko « Nous allons faire une bonne partie ! » Funtsean egin ginuen biharamunean partida bortitz bat, jendea ere xoratuz, ondarrean kopa bat hartu baiginuen Darricol zinemalari famatuaren eskutik. »

« Horiek haundietan, bainan zuek Parisen ere sanoki, hemengo gisan ? »

« Sinets azu baietz. Haatik hau bederen hutsegin zuen ene lagun Erramouspe gaizoak. Arrosako plazan jokatu partida baten ondorioz. Hor, Dorre eta Borda bikotearen kontra, biak xapeldun izanak, ari ginelarik gogotik, Erramouspe salto bat egitean pilotaren biltzeko, gaizki erori zen eta zangoa behartu, partida mainguka bururatuz. Medikiak hamabortz egunen pausan ezarri zuen. Eta ondoko igandean guk Parisera joan behar. Jean Pierre Iratchet apez hartu ginuen orduan, Bidarrai Elixaldekoa, pilota gogotik jotzen zuena eta bote bipila.

Parisen Aita Chabagno apez misionest Aldude Xotroinekoak ongi-etorria eginik, hau beraz Asian ibilia, lagundu gintuen bera ere jinez partidaren ikustera, eta oroit naiz han zela ere Narbaitz Jauregy labeztar apez misionesta. Partidak izan ginituen hango biga, ez segur normahi : Hirigoyen senpertz pilotari ona eta haren lagun, Panpale Larralde lubustarra, orduan Parisen soldadu zena. Jende ainitz, kondaria xuriz, gapelu-zinta gorriak, jende ainitz, Aita Chabagno juje, plaza alimalea, ikusleak oihuka « Allez les noirs » (gu sotanarekin alabainan, beti bezala !), Domec jauna pilota batasuneko buruzagia ere han eta guk, doi doia berdindurik tanto xoil batez joan ginuen egun hartan. Orai salatzen ahal dut egia : Iratchet bidarritarrak Erramouspe izan zuela izena egun hartan. Izena eta izana ere, harek bezala irabazi ! »

« Denak ezin aipa, bainan Afrikaraino ere ereman duzue, zuek, apezek eta besteek pilota naski ? »

« Marokako berriez ere baginuke segur zer konda. Han ala nunahi, aski da euskaldun multxo ttipi bat elgarretaratzea, lehenik

plaza bat egiteko. 1950ean egin zen plaza haundi bat Casablanca hirian, xixteraz estrenatu eta ere Rabat, Fez eta Marakex hirietan soldadu euskaldun, langile eta besteekin, Iriart baigorriarra, Azkaingo anzapez Sauvet jauna eta beste batzu buru. Han ere galdatuak izan gira gu bi apezak bikari ginelarik bat Itsasun eta bestea Urruñan. Eta norekin ? J.B. Harambillet bera. Hunek ez ote ditu bi trufa ere naski hor entzun, fida zenetz, aireko horietan. Bainan ezpeletarrak behingoan azken hitza, berekin zituela apezak bere aingeru begiraletzat.

Haatik aingeru horiek ere ez ote ziren doi bat deubrutu ? Denaden larunbat batez lehen partidari ezpeletarra apezaren kontra, mundu bat plazan eta Harambillet bazoan punpeka aitzin eta gibel, gu aldiz indarrak atxikiz biharamuneko ere. Beraz lehen partidari harek eta gero kittara gurea, Pierrot Haltsoet urruñar gaztea xixtulari. »

Anton Etchegorry, Urruñako erretora Pilotarien Biltzarrean eta Federazioak omendua (erdian) Plazagizon sariaz, Martiarenarekin, hau Mexikan izanez bere andreaz ordezkatua.

Donibanetik Donibaneraino

Garazin hasiak, eta gehienik hor ikusiak, segi ditzagun gogotik gure bi apezak Ziburu aldeko itsas hegiraino. Etchegorry entzunez beti : « H.

Dargain Donibane Lohizuneko jaunarekin, horra kosta alde hartako pilotariak, Oyhanto, Etcheverry, Gozterratxu Urruñako apeza, Ibarburutarrak eta holakoak, Azkaine, Senpere, Urruñako plazetan gaindi. Pantxoia Ibarburu pilotari apeza ere hor zen, Biriatur erretor, oraino ari, Ganix haundiaren anaia. Arizan gira lau apez aratsalde bero batez gure sotanekin, jendea lorios eta urrikaldua Ibarburu izerdi lapetan eta hats behartua, eta batzuetan ttotto-tzen eta eni ari « atxiki, atxiki ! », Gozterratxu bixi bixia eta serio, irri guti pilotan ere ! »

Holaxe ziren gure apez pilotariak orduan. Eta hor ikusi dituzten euskaldun ala arrotzek orok erranen zuten aho batez : bazuela apez ederrik, orduan, Euskal Herriak, euskal elizetan bixtan dena, bai-eta herriko plazetan ere.

Beti irabazle

Betikoa da ateraldia. Ez dugu erranen zoin pilotarirena den hau, Toulet-Eskutik adixkidearen ahotik daukaguna : oroitzapen xorrotxa zaukan lehenagoko partida guzietaz, hau hunenbertzez irabazia bere partidari, eta hemen hola, eta han hala. Baina Touletek : « *galdu ere ez ote duzu zombait aldiz ?* » galdegin-eta ? : « *hori galda zozu hari berari.* »

Gure apezendako aldiz aise erran ditake gisa batez beti irabazle zirela, zeren ikuslea maiz alde baitzuten, bereziki arrotzetan eta holakoak baitziren berak, plazagizonak eta errespetu bezenbat atxikimendu zariotenak. Huna, denaden, han hemenka, Beñat Erviti eta holakoeri esker ahantzi ez diren partida batzuen emaitza batzu, irabaz ala gal, hainbeste baitakar Beñatek bere liburuan, hemen eskertzen diogunik.

Donibane Garazin, Harambillet neurrigabekoaren kontra 29 egin zituzten 35 tarat Erramouspe eta Dorre garaztarrak, 25-10 ere izanik irabazlea aitzinean. Miarritzeko Parc Mazon delakoan 27 tan gelditu apezak 35 tara. Baina Parisen 35-31 irabazi ere apezek, 22 tan eta 27 tan berdindurik, jendea xutiturik txaloka behin baino gehiagotan. Casablancan oraino, Marokan, lehen galdu (29-35) erretzeko beroarekin, eta bestea irabazi 35-30 bi apezak osoki jokoan sarturik, betiko Harambillet berari. Haatik irabaz ala gal bada hor pilota baino gehiago. Beti ere erlisione baten pare aipatzen badute pilota kantu batzuek, hau zion Harriet apezak : « *Guretzat bat izan dira apeztasuna eta pilota eta gurea dugu pilota bera, euskaldunen pilota,apeztasunarekin biak elgarri josiak* ». Ez ote luzkete hitz horiek berriz entzun eta ikasi behar hemen, apez izan gabe ere, euskaldun sortu ziren haurrek, herri hunen haurrek !

FRANTXUA IBARBURU APEZA BERANTEAN

Goazen beraz zerrenda horietako aipatuen batzu hemen hobeki ikusterat.

Azkaingo seme hunekin arizan gira pilotan aspaldi, ber hau Biriatuko erretor zelarik, orduko pisutua, bainan oraino begia xorrotx eta gizona jokotsu, gu ginen Lapurdi hegal hortako apezak, ez ordea klasa berekoak. Bixtan da holako pilotari batek ez zuela jasta ere izanen gurekin pilotan, bera bere anaia Ganixekin profesional artean ari izanik. Baina pilota beti maite, badakigu gurekin egin zuela naski bere azken partida 58 urtetan Senperen, Amotzeko trinket pollitean, eta guk berrogei pasa doidoia.

Beste xixturik ahal zuen pilotak lehenxago, Ibarburuk bi eskuz aise zera-bilan denboran pilota xokoetarat, batzuetan goixko tiratuko bazuen ere moztera. Denaden, gutik dute adin hortaraino iraun jokoan, eta gutiagok beste edozein kiroletan.

BIDEGAIN APEZ XUBEROTARRA BERRIZ

Muskildin sortu zen 1908an. Itxuratik beretik hartzeko, gizon guti horren indarrekorik. Bere sotanak lepoa tinke tinkia betetzen zion eta erdiko botoietarik urratzen ere zuen betearen beteaz. Pentsa beraz zer zitakeen holakoa lehenago pilotan, zituen zain-doble heietaz armaturik. Aitzineko pilotaria, sartzen zitzaion oso osoa pilotari gainerat eta kasik jo-paretari hala-hala. Ez zutena erraiten besoa ere hautsi zuela holako oldar batean sakatzean !

Harriet apezarekin nola egin bikotea halere erakutsia dugun bezala biak aitzinetik ari izanki-eta ! Orduan gibeletik ari behar arnegitarrak. Bainan zoazte zuek, holakoa dutelarik gaia eta maila ! Irabazi zuten Zalgizen, herriko plaza berria estrainatu zutelarik, Leonis eta Ganix Ibarbururen kontra jokatuz. Urte berean Akizen eraman zuten partida hiru tantoz Durruty-Damestoy pare famatuaren kontra 40-36. Eta irabazi ere, berriz, Atharratzen, Sein eta Titiren kontra. Huntan Harriet aitzinetik arizana zen, bere lekuan beraz, eta Bidegain giblean. Maulen ere arizan zen Harrietekin Muskildiko xuberotarra, Salegi eta Atano IV en kontra. Haatik suertea izan zutelarik pilotaren aldatzeko, bi apezan beso bizek hartu zuten gaina ondarrerat. Ez dugu segur ahanztekoa, ez-eta Xuberoko jendeak ere, Barkoxeko erretor bizi, koloretsua, bere sotana beltzean zafrazafra zabilan apez suharra, pilotan suhar izana zen bezal-bezalakoa, azkeneraino bere herriaren zerbitzari paregabea.

JAKES CHIRUMBERRO ERAKASLEA

Duzunariztarra zen Jakes Chirumberro apeza, 1920 an sortua, Xalbador bertsulariaren urte berekoa, baina haren gisa zahartu gabe joana mundu huntarik. Erakaslegoan eraman du bizia, dohainak halakoak baitzituen. Goizik apeztua, hartze onekoa, itzal haundia izan du Mauleko San Frantses kolesioan. Larderia bazuen haur eta gazteetan baina denbora berean maitatua ere zen bere ikastetxeko gazteria hortaz. “Zorrotza baina zuzena” zela, hori zuten erraiten hauek berek. Haurrak haur direla, kolesioaren buru ezarri zuten hango bereko buruzagiek baina ez luzazko, damurik bere osagarri mendrea hantxetan higatu baitzitzaion halako barne txarrarekin.

Eta pilotari ona halere ! Finaletako irabazpen guti bildu badu ere gorenean, galde asko bazuen pilotako herriko bestetan Xubero hortan, bezperak ondoko partidari. Hasperue xuberotar apezak maite zuen harekin artzea, sakea biziki bortitza baitzuen Jakesek eta luzea. Jada semenariokotz beren balentriak bazituzten biek : nola 1939an, lehen urtean zirelarik, ikasle gazteetan Chirumberro eta Hasperue apezgaiek (20 bat urte) jo zituzten P. Larzabal eta H. Etcheverry azken urtekoak, berak baino zaharragoak. Haatik xapelgoan galdu zuten Donibane Lohizuneko Olascuaga eta Sarlanguen kontra. Jean Salha arrangoiztar apez pollita ere gogoan zuen Hasperue gero aipatuko dugun harek berak, Biarnoan gertaturik apez erakasle, hango xapelgoan eta kermezetan aritzen zena. Eta halaber Marcel Larralde Lekunberriko garaztarra hau, Hautxaineko semea, Oloron, Bedous, Larunsen gaindi, pilotari ala predikari bezala eta Hazparneko misionestetan berdin arrakastatua zena. Horra hura ere, beste bat gehiago apez pilotarietan.

EDOUARD HASPERUE

1920an sortu zen hau ere, Urrustoi Larrabilen, Xiberun, Jean-Louis Davant gure euskaltzain lagunaren herrian. Preseski hango bereko herritar hunek zer estimutan zaukan, beste ainitzen gisa funtsean, erakutsi izan dio beti. Zendu zelarik Hasperue apeza, 2001 urteko azaroaren lehen egunetan, artikulu eder eta sentitu bat egin zion *HERRIA* kasetan Davantek. Hasperue pastoralzalea ere zela, ikustera joaile jarraikia erran-eta, hunelaxe segitzen du : « *Pelotakari bezala ere hanitx preziatu dügü herrian igante arrunt elibatez mezperetarik landa, ordüan erraiten güniän bezala, herriko bestetan. Bestalde amatur hobereenen artean zen, üsiän gibeletik, joile azkarra beitzen. Haatik aitzinean ere gustuan aritzen abal zen, bere ukarai biziari esker* ».

Eta segitzen du Davantek erranez : « *Laborantxako eskulanetan berdin azkarki parte hartzen züala, lehenik gazteko opor eta bakantza denboretan, etxondoan gero. Eta hau aitzina, auzo hunek bera baino zaharragoa zuenari : Haatik jauna erraiten genion gazteagoek. Errespetüa karreatzen zian eta karrearazten bere indar nasai eta baketsüaz, bere bizitasun gordeari beti giderak atxikiz* ». Apez hori ez da halere herritarren artean baserrian higatü euskaldun erretorak bezala, bai haatik erakaskuntzan, matematika lizentzia ardietsirik Okzitaniako Tolosan. Erakaslego hori Olorueko eta Mauleko ikastetxe katolikoetan eta ondotik Baionako Villa Pian.

Beste ainitzek bezala, 1939ko gerla luze eta latz haren gorabeherek trabatü bizi bat ereman du apez horrek ere: eta hori bere lan eta eginkizunetan alde batetik bainan ere pilotariaren segidan. Hogeï urte zituelarik hain zuzen, Frantzia guzia urratu zuen iparretik eta Zuberoko lurreraino, alemanek ezarri muga tzar haren eraginez, “ligne de démarcation” izendatu zutena, haatik markatzea ez aski, zinezko berexkuntza muga bat ere egin zuena gerla ondarreraino. Orduan ziren herriak berak urraturik gertatu zenbait aldiz, parte bat alemanen aztapar pean zen, “okupatua “ eta bestea “libro” : Lapurdi eta Baxenabarre gehiena okupatuan eta Xuberoa libroago parte bat bainan ez dena.

Hasperue xuberotar apeza. Laborde, Irigoin eta Hiriart Durrutyrekin Atharratzen

1941ean hasi zen Hasperue Xubero librean pilotan. Berak zion bezala, gerla denbora hartan pilota zen ahusagailu bakarra herrietan. Denbora hartan

miliunka baitzituen Frantziak presunerak bere soldadoetarik Alemanian, egunak ziren orduan presuner haientzat pilota partidak eta kermeza moduko antzerki batzu egiteko, hango gure gazte dohakabeeri “koliak” deitzen ziren laguntzatto batzu igortzeko. Eta Zuberoa eta Biarnoraino ziren orduan alemanen ihesi eskapatu pilotariak, Harambillet, Frederic Dongaitz, Saint Martin, Irigoïn donapaleutarra, Hiriart-Durruty uztariztarra eta beste.

Hasperue apezaz ezagutu baitugu guhauk Baionako Villa Pian ez aspaldi oraino, harek kondatzen zaigun nola egin zuen, Maulen naski, bere lehen partida Zuberoako lehiaketan : Jean Pierre Iriart Aldude Mieleneko apezaz eta Edouard Hasperue arizan zirela Mauleko Serbielle bi anaien kontra (J.B. Serbielle zen oraiko Peio kantari ezagutuaren aita). Eta irabazi zutela bi apezek. 41eko urte berean zuten haundiekin ezarri Hasperue. Ez zuten arras hola abiatua : Harambillet bera nahi zuten ikusi mauletarek orduko Hiriart-Durruty eta Irigoïn bi amatur onen kontra. Bainan Harambilletek ezetz, laguna behar zuela. Eta mauletarek Hasperue eman zioten laguna. Bai-eta zenbait harritu ere : Hasperue apezak bere beso biziarekin Hiriart-Durruty zuten gibelean kontrario eta partida aise irabazi zuten Harambilletek eta biek.

Ondoko irailan, Hasperue apezaren ahalak ezaguturik jendeak, horra beste partida antolatzen dutela, biga hiruren kontra : Harambillet-Hasperue batetik, eta Laborde, Irigoïn, Hiriart-Durruty bestetik. Hau ere biek irabazi : 35-30. Hartan hedatu zen zinez Hasperue apezaren fama, kaseta batzuek hura deitu ere zutelarik “Urteko pilotaria”. Bainan ez zuen berak urgulurik hartzen hortaz, ziolarik jendea pilotarat heldu zela, edo neguan errugbirat, beste jostetarik ez izanez, ez-eta dantzarik ere, gerla egun haietan.

Hasian hasi, bego gure apezaz haundietan : Nabarregosen ezartzen dute Harambilletekin, Saint Martin eta Hiriart-Durrutyren kontra. Bainan ipurdia lastoz orduan urrustoitarrak, eskutik arras nekez baitzabilan. Beharrik, berak zionaz, « *Jainkoa ene alde izan zen... euritu baitzuen egun hartan* ». Erran behar da ere burua xuxen zuela gure apezak hori kondatzen zuelarik 80 urtetan. Ez zaukan, hori kondatzean ahantzia batere, 1942ko irailean bazutela biarnesek, Paueko Stadium ederreko arrabot haundian, orduko “Chantiers de jeunesses” zirelakoan fagoretan partida eder bat antolatua, Harambillet eta Hiriart-Durruty artzeakoak baitziren Frederic Dongaitz eta Laborden kontra. Hor haatik Hiriart-Durruty, orduan Louvie Juzonen errefusiatua zenak, bideko traba zenbait izanik, gure Hasperue bera ezarri zuten ordaintzeko. Eta hau ere irabazi zuten. Hasperue apez onarenik batere ez galtzeko, bera joana dugun huntan goazen erran, aipamen xoila bederen, apez xuberotarrak zion hau oroitaraztera : Tolosan (Okzitaniakoan) jokatzeko zuela, bazkalondoko epe laburrean bederen “Emulation nautique” Kiroldegiaren plazan, preseski guk, soldado euskaldunek ere geroxago hastiro ez ginuenean pilotako.

Bidegain apeza aipatua baitugu bestalde, bazituen hartaz ere, bera harekin arizanik Hasperue berak bere oroitzapenak eta iritziak : bai-eta nolako pilotaria zen aitzinean eta zer izigarriko sakea, botatzean egiten zuen “tta” harekin animatzen baitzuen jendea. Urrustoikoaren arabera, ez omen zuten arerio edo kontrariorik, erraiteko maneran Bidegain aitzinean eta Harriet gibelean elgarrekin jarritz. Oroitzapen hau kondatzean pitzen zitzaion begia Hasperue gaizoari : hiru bitoria bazauzkan ezin ahantzizkoak, bi apez hoberenak, Sein eta Titi-ren kontra. Lehenik Zalgizen (40-36) eta gero Saliseko plaza ederrean (40-37), eta hirugarrena Mauleko plaza haundian Salegi eta Atano IV hegoaldekoen kontra. Alemanian preso egon denboraren ondotik ere arizan da oraino Bidegain Muskildiarra baina ez baitzen gehiago lehengo hura, guti ikusi dela geroztik eta gehienik ere apez lagun xahar batzueri zerbitzu egitea gatik eta hola, horra zer zion geroztik hartaz.

MARTIN PEBET GARAZTARRA

1939ko gerla harek, zenbat bizi errebelatu dituen, desmasia haundiez kanpo ere, nor jakin sekulan ? Hainbeste gazte, herritik urrundu behar izan zutenak, Hasperue batekin aipatua dugun herri urratze eta aleman okupazione harekin edo beste, mugen gainetik herbesteratuen gainera ! Gerlan gerlako gisa, egun dorpeak ziren, pilotari batzuek, apezgai batzuek, ezkongai batzuek Alemaniako presondegietan eta gaztigutegietan utzi eta galdu izan dute beren biziko amets ederrik. Gu orduko apezgaiak aterbetu gaituzte oihaletxola batzuetan gure lagun helduagoen apezordenakari, Baionan semenarioa aleman soldadoek harturik berentzat. Aldiz Pebet apez Duzunaritze Iturbideko semeak, Alemaniako presunergo latza ezagutu zuen, Bidegain, Harambillet eta beste ainitzek bezala. Pebet hau eskapatu ere zen Alemaniatik, han eta gero ezagutu osasun trabak bestalde. Baina gosta ere! Osasuna mendraturik 63 urtetan hil zen. Ez alfer egonik halere: Hazparneko San Josep ikastetxean erakasle eta Lehuntzan erretor, ezagutu dugu haatik euskal plazetan : pilotari segura, ekartzale ona, ez beso haundia bainan fina, ez ditu xapelgoak aski gozatu, gerlagatik eta apezgoagatik ere, bainan izan du ainitz galde plazetan, Xuberoan guziz eta Baxenabarretik Lapurdi hegi hortarainoko arraboteetan ere herriko bestek beren partidattoa behar zuten denboran. Trinketetan gutiago bainan hor adiskideen artean. Garazin geldituak dituen iloba eta ilobatxoek ez dute ahanztekoa.

ANDRE BEHERAN EZPELETARRA

Apez erne ta jendakin agrados hau zen J.B. Harambillet pilotari haundia-
ren Ezpeleta herrikoa, 1912an sortua, hura baino lau urte lehenago bainan bera

ere pilotari goizik ohartua. Berak zion sei urtetan abiatu zela plazarat, pilota eskuan. Eta hau ere : « *Eskola hanta izan duela berak pilota apeztasunerako bidean* », Chilhar, Darraidou, Harambillet aitasemeak ikusiz eta zenbait lauzkatuz pilotan eta izerdi ederrik ixuriz bere “liburuekilako borroken” artetik. 1937an apezturik, horra gure apez pilotaria Uztaritzeko semenario ttipian erakasle, guhaur aldiz haren ikasle girelarik, Erramouspe, Oxarango, Lazcanotegui eta gu beste apezgaiak. Uztaritzeko Kapito-Harri piloteskolan hartu omen zuten bere lanarte eta eta igande aratsaldeetako. Huna zer zioen Beheranek :

« Laguna nuen mutiko bat plantakoa, Hiriart-Durruty arrunztarra, mutil fina eta, bixtan dena, pilotaria, joko buruzagia aldiz Alzuyeta jauna, 1938 urtea zen. Egin partida guziak irabazi ditugu, azkena haatik, finala, galdu, Uztaritzeko fraideen eskolako plazan, sekulan oroituko niz, zer mundua ! Hori ikusiz, doi bat durduzatua izan nintzan. Bi oren arizanik bat bertzearen bete, hilka, galdu ginuen, bi punduz Frantziako xapelgoa. Handik zortzian Parisen galdatu gintuzten buruzagiek. Nik ezetz, sobera akitua nintzela ».

Bixtan da, beste partidarik egin duela Beheran apezak bainan han ere, beste batzuen gisa, ez zuen apezteak hanbat lagundu pilotako, ez-eta, menturaz jokoaren alderdiak ere. Joan behar izan zuen Miarritzeko lizeorat omnier, geroxago erretor, Mugerrerat, Donibane Garazirat eta beste... denetan apez xehe, mintza errexa, alegera eta ainitz maitatua.

PIERRE ETCHEBARNE

Lekorke Leizarragako seme apez hau aurtengo G. Etchebarne xapeldunaren oseba, ez da hanbat ibili plazetan bere buruaren erakusten bainan Lekorneko berriak segitzen dituztenek, pilota eta beste, aise konprenituko dute. Lehentxago Urtsuko bildotsak deitzen zirenak Germain Lafitte jaun mera suharraren denboran, orai Airetik Elkartea dela orok badakite eta Etchebarnetar ilobak direla hor beti ere, pilotari eta pilotazale. Guk aldiz ez dugu urrun ibiltzerik izan Echebarne apezaz zenbait berri jakiteko : baietz bai, beti eta luzaz sotana soinean ikusi dugun apez predikari haundi hori bera izan zela ere pilotari ixil eta doi bat gordea. Berak berriz nahiago izan dizkigu bes-teren berriak eman, bereak baino. Arditeiko apez xaharren arduradun luzaz egona, eta beti han dena, gomendatu dizkigu hango bi lagun, ez ahanztekoak. Aspaldikoetan batto zuen Pierre Labadie bardoztar seme apeza, gorputzez luze, lerdin, argitu eta abertzalea izana, eta orobat pilotari pollita, gibelatik atxikitzen zakiena. Hau bederen jakin ere dugu : behin segurik bi apezek, Etchebarne eta Labadie, jokatu zutela Bardozoko plazan hango bereko hiru

herritar hoberenen kontra. Ezagutu baitugu guhauk pilotari onik herri hortan, Diribarnebarrak, Dirassartarrak eta beste, ikus beraz hortarik beretik ez ahal zirela txarrak partida hori bururatu zuten bi apezak. Orain ez dira, damurik, hanbat aipu Bardozeko pilotariak. Egungo huntan goraintzi guk, beste batzuen aldia jin artean, Kanbo Arditeiko apez xaharrerri, Aramburu, Lekuona, Arbeletche, Olhagaray eta beste pilotari ohiak. Ai, denbora joana ez balitz, izanen zuela arrabotetto bat ere Arditeiak ! Bainan zer diot nik berriz ? Jakiteko edo pentsatzeko ahal da ez dela pilota partida eskasik etxe maite hortan, espartin eta eskuxatertonekin ez bada, asteroko telebista harekin bederen, Titin, Xala, Gonzalez, Aimar eta besteen balentrieri beha loriatuak daudelarik apez xaharrak.

JEAN PIERRE IRATCHET

1939ko gerla aitzinttoan sortuak ziren Bidarrin Iratchet anaiak. Gehiena, Pettan, ez dugu pilotarietan kondutuko, nahiz Euskal-Herriko erretoretan (Alduden bereziki) izan duen bere itzal haundia. Jean Pierre, Pettanen anaia bai pilotaria eta zer pilotari sana, gorago aipatua ! Bidarriko plaza gainean, eta Artetxeko trinket zahar lauza gorridunean nondik ez ! beti prest, nor-nahirekin jokatzeko. Eta geroago, Landesetan, zelai horietako gune euskaldunenean segitu zuen bere apez kargua, pilota, eta bereziki esku-huska ainitz jokatu eta jokatzen den alde hortan ere.

Geroxago landestarrek, eta guziz Landesetako euskaldunek (asko baitira harat pino oihanetarat joanak eta han esposatuak ere frango), heiek bai erran lezakete nolako apez sano, alegera, kantaria, jendakina zuten Jean Pierre apeza. Ondarrerat, herriz herri predikari, pilotari eta denen lagun sutua izan ondoan, Buglose herriko beilatokian bururatua du bere zerbitzua, hainbat adixkidek ez baitute segur ahanztekoa. Iratcheten pilotako balentrien kondatzen ez ginakike, urruntxetzen ari baitira oroitzapen hauek orai eta joanak ere hango lekuko gehienak.

Bainan hemen erran behar dena hauxe da : pilota mundu bat zela apez hori bera berekilakoekin, oroitzapen kondari xarmegarria gainerat, eta pilota bizi-arazten zuela berak bezala besteekin. Pilotarietan bi moldetakoak izan dira betitik : lehen mailekoak, herrikoiak, gustu eta atsegin hartuz ari direnak, libertitzeko, lagunekin konpainiatzeko eta goragoko ametsik gabe. Eta bigarrenak gorako mailakoak, hots, xapel eta omen ondotik dabiltzanak, ahalak ere izanez hortako. Engoitik konprenitua duke irakurle onak, lehen horietakoa zela Jean Pierre Iratchet apeza, eta holakoek ez dutela gutiago merezi, batere.

Adibidez, hauxet erantsiko diogu gure erranari: pilotari batzu badira beste dohain bat lotzen diotenak jokoari, hala nola kantari, edo bertsulari edo

musikari eder izanez partida ondoetan. Iratchet zenari arras egoki zitzaizkion horiek guziak, hain zen lagun xarmegarria konpainian ! Beste dohain bat ere bazuen arraroa : kondatzaile ona eta idazle paregabea, liburuak eta oro eginak zituena, euskaraz bixtan dena, eta kasetalari bikaina ere bai. Doala hemen, xoilki, *HERRIA* kasetan bilatu haren artikulutxo hau beste askoren artean hautatua, hain zuzen pilota solas ari zelakotz Bidarrai Artetxeko trinketaren Ganix nausi zenaz : aise ezagutuko duzu zuk, irakurlea, bera zela, Jean Pierre gaztea, Otto Piarre, horgo bi gazte horietarik bat. Horra beraz hemen Bidarraiko berrietan 1980ko Apirilaren 24an zer zion “otto Piarrek”.

« *Ganix Artetxe*

Pilotari gazteak, pilotari zaharrer jokatzen bazirezte, kasu partida egitean, hartan buruz irabazten baitute gehiago besoez irabazten ahal ez dutena.

Bidarriko bi gaztek uste ukan zuten bi zaharrer irabaziko zutela. “ Lasterkaraziko ditiuk, ez die irauten hastean besoez nagusi badira ere.”

Eta kontent ginen zaharrek hitzemanik pilotak ekarriko zituztela, guk ez baiginuen pilotarik, heien erostekoa zuen gure bankoak falta arranda ttipiak zituelakotz.

Bidarriko pestak, gure partida. Urdiak ! Pilotari zaharrak heldu zauzku nehorat ezin altxatuzko pilota español pisu batzuekin eta besoz guri nagusi, errausten gaituzte. Jukutriari ohartu orduko, ikusten dut Artetxeko leiho batean Ganix, zer ari giren egoki baititake bere buruarekin murmuran. Igortzen dakot mezulari bat, lehen bai lehen igor dezan pilota arin bat. Gaixoak, igortzen dauku Pazkal zaharrak Bidarraineko lasto metak bezain gora punparazi zuen pilota bat, dener irri-eginarazi eta gu gebixago ahalgearazi baiginituen.

Gaixo Ganix !

Zoin maite zuen pilota ! Zer ez du egin, ixil ixila, bere ahalen arabera, pilotaren fagoretan, Klodinak denak jakin gabe. Haren zoriona bere seme Beñat ikusi zuelarik hoberenen artean pilotari. Bainan, min tzar batek hil zuen gazterik Beñat, eta Ganix hautsi zen. Lotsatu gabe halere-halere, Dominixenea atxiki zuen. Zonbat aldiz ez du egin bi etxeen artean joan-jina, ondoko norbaitentzat. Bainan, arte zuen guziez trinket xokoan zen haur eta gazteeri beha nor aterako zen pilotari. Eta pilota onak bazituen beti serioски ari zirenendako.

Merexidun ttipiagorik ospatu dute pilotako Biltzar ala Federazioneek. Bidarraitarrek ez dezatela ahantz. »

Eta milesker zuri, Jean Pierre Iratchet, Otto Piarre, apez pilotari suharra !

PIARRES LARZABAL

Azkaindarra zela hau, 1915an sortua, eta herriko seme arrazakoa, gorputzez apal baina bere erroetan ongi finkatua, erraiten badugu, irakurleak badaki jadanik pilotaria ere zela gaztean, gainerat bere euskal nortasunari errotik atxikia zelarik. Baionako semenariokotz erakutsiak zituen bere pilotako dohainak beste jitearen ixurgiekin batean. Norakaturia ote dugu semenarioko argazki ttipi xahar hura, berekin baitzauzkan, sotana bapoak erdi-zabalik, Piarres hau, Henry Etcheverry, Frantxua Perugorria, Jakes Chirumberro eta orduko apezgai errabiaturien batzu, semenarioko finala baten ondotik gorri belzturik hartuak ?

Hazpainen bikario, han ukan zituen Larzabalek bere dohainen erakusteko paradak, Ximun Duhour, P. Trolliet, Luma, Sarasola, J. Etcheverry, Pallaciotarrak, Laco-Behengaray gazte gazteak eta beste hanbaten artean. Bainan beste dohainik ere erakutsi du Larzabalek Hazpainen, pilotaren osagailu Iratcheten gisa : apez suhar eta xeheaz bestalde, antzerki idazle eta moldatzaile famatua, eta langilearen aldeko, orai erran litakeen bezala, noiz edo noiz nausieri bekuntzea ilun eginaraziko bazien ere. Hots, pilotaz bestaldeko ainitz dohain izaiteak, idazle, antzerkilari, gazteriarren apez suhar, abertzale, langileriarren eta euskal nortasunaren aldeko militante, euskaltzain eta beste zaletasun batzuek ez diote kenduko ere pilotari bipila bezala kristau argitzaille zela Piarres Larzabal azkaindar apez bere izeneko Ikastola baduena itsashego hortan : Piarres Larzabal Ikastegia. Eta Anai-arte, herritar iheslari eta presoan aldeko Elkartearen sortzetik izanen zena, Piarres, zu gabe?

ERRAMUN CARACOTCHE

Beso on eta azkarreko apez pilotaria

Ahatsa Mendian (etxearen izena) sortu zen Erramun 1952an, Domingo eta Denisen semea, bi burasoak ere Ahatsan sortuak zituelarik. 11 urtetan apez eskolarat joana, pilota maitatua zuen ordukotz mutil azkar horrek. Baionan, katedraleko kantari ttipietan lehenik, Uztaritzeko eta Baionako semenario ttipi-handietan gero, 27 urtetan apeztu zen. Pilotari arraza, bere osaba Jean Aldacourrouz bereziki, berak dio harek gogotik sustatu zuela pilotarako. Funtsean, Ahatsako seme, ez zituena hor, haurretik plazetan ikusiak eta txalotuak, Olhasso anaiak, eta geroago hauen seme bat bai-eta, lehenagoko fametan bederen, Idiartegaray apez, Donagaiko seme suharra, pala jokoan Etcheverryrekin xapelduna, baldin-eta hura gutiago ikusia bazuen ere berak

joko hortan ari, Donibane Ziburu itsas aldeko hegian baitzituen hunek aspaldi bere ibilpide eta balentriak. Bainan bego Erramun apeza bera mintzatzerat, Garaziko euskara garbian :

« *Pilotan hasi nintzan, jendearen aitzinean bixtan dena, Villa Piako ikastetxean nintzalarik Baionatik Angelurako hartan, lau kide bagindoatzin handik Aviron Baioneseko trinketerat astezkenetan, eta gure aitzindaria zen Jean Etcheto Baionako pilotari ohia. Lizentzia bat hartu ginuen Baionako sozietate hartan eta Kadet mailan han arizana niz Baionako Michel Etcheverryrekin. »*

« Baionan ez duta entzun pilotaz besterik ere jastatu duzula zure ahal eta dohainekin ? »

Egia da Akizeko semenarioan sartu nintzalarik, errugbian arizana nitzala U.S. Garazirekin. Berriz hola Garazi jastaturik, berriz ere pilota banuen hor Goizeko Izarrarekin. Andre Ardohain kausitu nuen hor laguna, duela zenbait urte zendua dena zorigaitzez. Hautu bat egin behar nuen eta pilota hautatu dut. Semenarioko ixtudioak eremaiten nituela, Goizeko Izarra elkartearen arizana niz.

« Preseski, hor ezagutarazi duzu zure burua, izen bat ere zuten pilotarien artean ? »

Neure Garaziko Goizeko Izarra elkartearen ari izan naiz hain zuzen. Edouard Mayterekin bi titulu bildu ditut. Eta arizana niz Choutchourrou Lasakoarekin, Olhasso ene herritar Ahatsakoarekin, eta Irumerekin eta Maitiarekin. Plaza laxoan hiru finala galdu ditut, bat Maitiarekin beste bat Olhassorekin eta bestea Irumerekin.

« Hori haatik ederra dugu. Beste guziek irabaziez dute espantu egiten eta zuk galduak ditutzu tarratarra kondatzen lehenik. Bainan baduzketzu zuk ere zure bitoriak kondatzeko ? »

Irabaziez mintzatu behar badut ere, bitoria solas goazen ene apeztasuneraino. 1979an apezte nintzan eta pilotaz bainuen zure galdea, bixtan da ez zautala apezteak pilota kendu. Etchandi ginuen orduan pilotako buruzagi arduraduna. Eta huna irabazi solas bat : 1979ko urte hortan berean plaza laxoko xapelgoa irabazi nuen bai, Maulen nintzalarik bikario, hango xubero-tar J.P. Etchegarayekin. Gero segitu nuen J.P. Espelekin, hau ere, nik behar nuen bezala, gibe-leko pilotaria.

« Haatik izan dituzu zure aldakuntzak, alde batetik zure apezleketan eta, ondorioz, zure pilotako elkarte eta arduradunetan ere ? »

Dakizula baietz. Orduna eta Etchecopar jaunak izan ginituen Maulen, heien gerizapean arizan baigira. Bainan huna Baigorriat izendatzen nautela gero. Hor ere pilotako lagun berri bat, Jean Paul Jaunarena ortzaiztarra. Hunekin finala bat irabazi nuen. Eta negua jitearekin trinketeko finala bat galdu ginuen Erramouspe zenarekin, ez haatik Erramouspe apeza bainan Michel, gure pilotari lagun pollit eta ixila. Gure erakasleak orduan : Jean Mari Berterretche, Bascans, Arrosako Alexandre Iputcha.

« Horiekin denekin zu berdin trebe plazan ala trinketean ? »

Adinean aitzinatuz gehiago arizan niz trinketean, bereziki gazteekin, batean partidaren eta bestean hauen moldatzen, Jean Etcheverry eta Beñat Urruty gintuela gidari Armendaritzen. Hor xapelgoak bururatu ditut, Jutsirat izendatua izan nintzalarik erretor. Artetik, zenbait lehiaketa jokatu ditut, eta irabazi ere bai Irisarrin, Garikoitzenean (Donapaleu) eta hola, gorputzak oraino segitzen zueno, Jean Pierre Urruty armendariztarrarekin eta hola.

« Hots, iduri zait ez dela traba izan zuretzat pilota zure apeztasunean eta jende artean ere ? »

Ez dut ez urrikirik batere. Ainitz lagunekin ari izan niz pilotan eta denbora goxo frango ereman ere. Osagarriarendako ere on, astean behin edo bietan pilotan artzea. Behar bada ez niz aski trebatu gorago joaiteko. Bainan ene helburua ez zen gorago joaiteko pilotan. Denaden uros nintzan artzeaz, hatsa ez banuen ere beti trenpu hoberenean.

« Eta zuretzat pilota gaurko egunean ? »

Ohartzen niz telebixtari esker ainitzek hegoaldeko pilotarier behatzen dietela. Eta ere hemengo presuna andana batek segitzen dituela trinketeko partidak ez badira sobera urrun. Haatik plaza laxoko partidek gibelatze handia eginga dute. Gure denboran plazetan bestakari amaturrak ari ziren eta biltzen ere zuten, besteak beste, doi bat fresen pagatzekoa, herritarreri ahusamendu eskainiz.

Bihar aldiriz pilota ? Ez dakit. Ainitz pilota eskoletan erakasle batzuk indar egiten dute haurrak pilotan ar diten esku-huska bainan bada beste hainbeste kirola, errugbi eta beste eta talde haundiek emeia ere bere ganat tiratzen.

Solas horien ondotik ikasi dugu nola konpondu den Caracotche apeza bere lanean ere pilotarekin. Orohar, ederki hots ! Seinalatuz ondarrean diruari eta laudorioeri hartu behar zeizela izaria eta neurri ona. Horien gainera, huna guk aldiz urte horietako *HERRIA* kasetan Caracotche apezaren partidez kausitu dugun bildumatxo hau. Erramun Caracotchekin erabili solas horien osagailu, baginituen ere ainitz partidaren berriak eta ondorioak *HERRIA* kasetan urte batzuez agertuak. Ez ditugu hemen heietarik zenbait baizik aipatuko, aski erakusteko doia bakarrik, nola josi duen, bikario gaztedanik eta herri zenbaiten erretorgoaraino Erramunek pilota maitatua bere apeztasunarekin. Gisa guziz jakin beza irakurleak, badaukala oraino gehiago gogoan Domintxaineko erretorak pilota solas.

Duela 20 urteko gazte hauek beren erakaslea bazuten baina herriko erretora ez urrun. Ala ez Ospital, Bidart, Biskay, Oihenart gazteak ?

1976an, oraino apezgai zelarik Erramun, 24 urte, Edouard Mayte Garaziko Goizeko Izarra elkartearen buru beharra zenarekin arizan zen ezkerparetan orduko trebatu hauen kontra, Yustede-Zubizarreta, eta irabazi ere 25-21. Hau haatik galdu Maitia-Caracotchek, 26-30, Bereau-Harisgain senpenterren kontra. 1978an hautatuak izan ziren Kaliforniako euskaldunetarako, hango arraboteetan, Boisen irabazi ere Caracotche Ithurraldek 30-23 Bereau-Lissar pilotari onen kontra. Eta 1979 urtea dute oroitzekoa Caracotchek eta J.P. Etchegaray xuberotarrak. Orduan zuten plazako xapelgo nagusia irabazi Cigarroa-Hiriart Hendaialdekoen kontra, 30-25. Alta aitzine-

ko egunetan Euskal Ligako xapelgoaren finala galdua zuten horien beren kontra, 21-30. Hola da jokoak. Bere lagun Etchegaray berarekin jo zituzten Dubois-Thicoipe amikuztarrak trinketea, 50-31. Eta, beti trinketea, hementzen bote sartu Caracotche apezak Erramouspe gaztearekin Mugordoy eta Etchegaray lagun ohia joz 50-34. Inchauspe-Carricart famatuak ere orduantxe jin eta gure bi xapeldunek heien kontra galdu 18-50, trinketea : orduan ziren haundien mailera atera garaztar horiek.

Lasako bestetan dugu gure apezak 1983an. Eta hor ere irabazi G.Urrutia herritar bipilari eta hunen lagun arizan zen G. Duhalde suhaskundarrari, ez baitzen batere errex bi Gabi horien meneratzea. Buruzburukari samina ere izan da gure Domintxaineko apezak, gerotik Caracotche jauna, deitzen dugun bezala : 1985ean Mattin Garat senpenter buruzburukari famatuari ere behin segurik irabazi diola erraiten ahal du, 40-28.

Gehiagoko xehetasunik gabe, iduripen huntan gaude Ahatsako seme hau, halaber artzain eta laborari laguntzetan ere preztatua, apez pilotari onen le-roan aipatu beharra zela baitezpada, baldin-eta, mendea aldatzearekin, sotanarik plazarat ekarri ez badu ere.

TOTE SALDUBEHERE APEZA

Aldude Uhaldeko semea dugu Tote edo Josepe Saldubehere Apeza. 1952an sortua Erramun Caracotche bezala, biak ditugu plazetan xuriz beztu jokatzeko ikusi ditugunak beste pilotariekin, eta ez sotan. Gauzak aldaturik, ez dute biek ere sotana jauntzia erabili, ez plazetan ez-eta jende artean. Hunekin ere izan dugu bera mintzarazteko parada guk galdetxo batzu eginez bakarrik.

« Zuk aldiz, baduzu berezitasun bat, Tote, lehen pilota moldatzailea ere apezak izan duzula. Eta besteak nor, sustatzaileak eta pilotari lagunak ? »

Aldudeko eskolan ahal guziz pilotan ari ginen Léon Labayen gure apez-bikari-errieta ginuelarik sustatzaile eta erakusle. Zoingehiagokak muntatzen zituen eta errabiatiak ginen, bixtan da, eskolan ikasteari baino gehiago !

Uztaritzen sartu bainintzan 6-garrenean han ere baginuen ezker pareta bat eta errekreazioneetan lasterka joaiten baiginen lekiaren hartzera... Han ene lehen xapelgoetako laguna ezagutuko dut : Erramun Caracotche. "Aviron Bayonnais" hortan hasi ginen, Max Duguet ginuelarik gidari (gure bila jiten zen, bixtan da, eta berriz

ekartzen) ez dut oroitzapenik batere denbora hortaz... bizpahiru urtez ari izan ginen. Haatik, Erramunek baitzuen osaba bat Baionan, oroitzen niz bazkari eder batzu biltzen ginitiola Saint André xoko hortan gure pentsioneko menuetarik kanbio baitzen... berdin hortako ere ez niz oroit irabazi handirik eskuraturik trinketetan ! 17 urtetarik goiti serioski hasi ginen. Aldudeko lehiaketa eta Zaharrer Segirenak Baigorriin... Marcel Monlong zen president... gure bila jiten zen Aldudera (gure etxeetan ez zen autorik...) Jeannot Joalgin (Dendarieta), Albert Markitxa (Hualde), Daniel Mutu (Mutuberria), Mizel Mate (Arraras), Noël Apezteguay eta Jan Battitt Xanfermin (Hasquet) besteak beste. Gure presidenta mediku ere izanez beti prisan zen, autoa ziztian erabiltzen (bainan xofurra zen !) eta zenbat aldiz ez gira nahasiak arribatu pilota lekietara, ni bereziki, baita ere Mizel eta Albert. Eta gure medikiak bazien guretzat erremedio magiko bat arraroa orai aitortzen dutana : « Zauzte hunat, rhuma hurrupa batek arrañatuko zauzte ! » Erran behar dut egia ziola eta geroztik ene biziko gustu hartu dutala.

Xapeldun izan ginen 1970ean, xuxen balin baniz, junior-etan Jeannot Joalginekin Baionan Senpereko Bereau eta Harisgainen kontra. Egun hartan, batere espanturik egin gabe, gaitzeko forman nintzan, jaiten azkar, airea ontsa, sarea miatzen indarrean... orduan Beaudonnen (semenarioan) nintzen eta ebiakoitz aratsean (bezperan beraz) Pauen izana nintzen M.E.J. gazte moimendu baten besta batean beste gazte batzuekin eta berant sartiak ginen handik Peio Irigoyen apeza ginuelarik gidari... eta goizean berant arte lo eder bat eginik nintzan eguerdi arte ! Ez zen ordian oraike preparazionerik : egiten zen jiten zen bezala egin eta jo aitzina ! Gazte ginen... (artetik erraiteko, enetako ez da pilota sekula lehen izan, zonbat partida ez dut galdu ene faltaz, bezperan edo antzerki bat eman behar Aldudeko taldearekin, edo M.R.J.C. gaztekin aste ondar bat izanez nunbait gauaren parte bat galdua...) Jin nadin berriz Baionako pilota partida hortara hauxe kondatzeko : Jeannot-ek ontsa baino hobeki ezarria zien espalda berotzeko pomada bortitz bat (Algipan ?) eta ohartu gabean bisaian ere pasatu zuen eskia aldi bat baino gehiago ontsa garbitu gabe izerdia xukatzeko eta... sutan zen ! Hortakotz egin zituen segur ere 9 sake falta pilota jendeetara eskuineko galeriara igorritz ! Bainan bestenaz sare zaintzeko paregabea zen eta huts guti egiten. Dena den irabazi ginuen. Gure bi aitak ere jin ziren Baionara gure ikustera : erran nahi du zonbatetaraino gertakari bat zen bi Aldudar finalean izaita ! Beraz, goizetik abiatu ziren Aldudetik, ardiak bazkaz izanez Joalginekin Ahetzen, handik pasatu, nunbait bazkaldu bixtan da eta... gure partida finitu ondoan arribatu gutaraino. Bainan fierxko halarik

ere bien semeek irabazirik ! Beraz etxera bildu ziren, joan bezala, erran nahi baita egin ginuen banketa bitoria ospatzeko Juantorena ostatuan Baigorriin... Gu denak kafean ginen bien aitak gutaratu zirelarik azkenean.

« Pilotari bideak beraz ordutik, gazte gazterik? »

Gero izan ziren Alduden eta Esnaasun zenbait desafio, xapeldunen kitzikatzeko (gu, beraz) ez ditut denak aipatzen ahal hemen... Pariatzen ginituen bazkariak edo afariak, sanoki, adixkidantza hobereanean... baziren sosa ere pariatzen zutenak. Aldudeko trinketeko lehiaketak ere arrakasta gaitza zuen denbora hartan : gazte hutsa nintzalarik arizan nintzan Henri Lubet-ekin haundien artean eta irabazi! Lubet ez zen normahi bixtan da... Perkain kopa, mereximendu handiena zuenari emaiten zutena, urte hartan neri eman zautaten. Beste batez, finala irabazi eta banketaren ondotik desafiatiak izan ginen eta segidan joan ginen trinketera, argiak piztu eta partida egin beroan bero, goizeko hiriak ziren. Pentsatzen ahal duzie ez ginela barurik eta taula azpian bazela arrabots eta berdin zenbait pario ere. Gu bizi hortan hazi eta haunditu gira sanoki eta ezin hobeki !

« Horiek hola, oraino ikasle, eta jada pilotari ? Bainan beste kirolak ere ? »

Akizeko Semenario handian sartu nintzalarik urrundu nintzan Euskal-Herritik, han bi urte egon, rugbian eta footean ari ginen aste barnean, pilota ez... bainan astero jiten ginen etxera : ni Filipe Bidartekin ari nintzan. Urte batez, Peio Etchemendy Suhuskundar pilotari fina gidari Larzabaleko trinketea finalean galdu ginuen Ligako finala Azkaineren kontra eta ez normahiri : Xan Urdampilleta eta Panpi Laduche, gu baino gazteago zirenak eta biak pilotari haundi beharrak... Igandetean, sartu behar ginuen aratseko otoitzarendako 7etako. Ez zen posible igande batzuz. Superiorrak deitu ninduen bere bulegora astelehen goiz batez eta erran zaidan : « Tu dois choisir entre la pelote ou le séminaire » eta... nik, biak atxiki ditut ! kasko gogorra edo... zihauk ikus !

Bi urtez Tahitin egon ondoan, adinik hoberenean (kooperazionean) hor gibelatze bat egin nuen, bixtan da, gizendu (eskola emaile nintzan). Hortaz oharturik, Aldudar batek, berriz sartu nintzalarik 1975ean, Robert Xantrea-k (Arambel), desafiatu ninduen buruz buruka, nik uste nuen lehengoa nintzala eta, bixtan da, galdu nuen, leher egin, bainan gero serioski berriz hasi nintzan, ene urgulian hunkia izan bainintzan. Jan Battitt Sabarots-ekin urteak ari izan gero,

Baigorriko Jean-Marie Berterretche president zelarik (artetik erraiteko Monique eta Jean-Marie-k zenbait bazkari eta afari badaukute emanik eskolatik landa etxera joaiteko orde pilotara joan aitzin !)

« Huna orai Tote pilotari- katexista ! »

Berhouet eta Housset-en kontra Larzabalen irabazi ginuen Ligako finala eta ber finala galdu Hazparnen, Frantziako finala, ni trixtea izan nintzan eskutik minez, alta arraro gertatzen zitzaitan, beti esku azkarrak ukan baititut, beti esku huts ari nintzan trapu eta loturarik gabe. Urte hortan diakre nintzan Hazparnen... azkar, osagarrian, denbora erdi, bi urte hartan, laborantxan ari. Camino erretor zen Hazparnen. Presentatu ninduen katiximako haurrer erranez : « Huna Tote... » Haur batek etxean erran zuen « Badugu katixima egile berri bat, diakre da, pilotan ari da, Tote izena ». Amak erran zion : « Tote ez da pollita... Ttote pollitago da erraitea. ». Mutikoak berriz : « Ama, ikusiko duzularik gizona, ikusiko duzu Ttote baino hobeki joanen zaiola Tote ! » Haurren abotik egia jaltzen omen da, beraz...

« Pilotak eta Apeztasunak Baigorritik, Lapurdi eta Amikuzeraino, Xuberora ereman ? »

1980ean, apeztu eta 12 urtez Urruña eta Senperen eta hor gaindi: zernahi partida egin dut : Mixel Cleidon Donapaleukoarekin Donibanen bizi dena edo Senpereko Paxkal Haroçarene, Gregoire Sein (hunekin ikasi nuen ikasi nuena errebotean) Mendy, Behasteguy, Mattin Garat (zer katzakak hunekin buruz buruka) Jean Iturria eta Mattin Sanchez ginituelarik gure arduradunak (bat beti serios, bestea omore ona zariola). Maite izan dut pilotan artzea, lagunekin har emanak ukaitea, Euskal Herriko izkin batetik besteraino zernahi lagun eta adixkide ere egin ditut eta beti baditut pilotari esker. Pilotak ere salbatu nau emanez ene gazte biziari seriositasun bat, neurri batzu, behar baitzen forma izan pilotan artzeko : oroz gainetik maite nuen buruz buruka artzea eta, hortakotz, lasterka edo mendian ibiltzea beharrezkoa baitzen, gustu hartu dut hola aritzea eta bizitzea, beharrez ere besta edo mahain bat tenorez utziz pilota partidari pentsatuz... ez dut batere urrikirik, eta geroztik usaia berak segitzen ditut, kirolari gehienek gauza horiek badazkite. Ez da mirakuilurik : nahi duenak zerbait egin kirolan hortarik pasatu behar du.

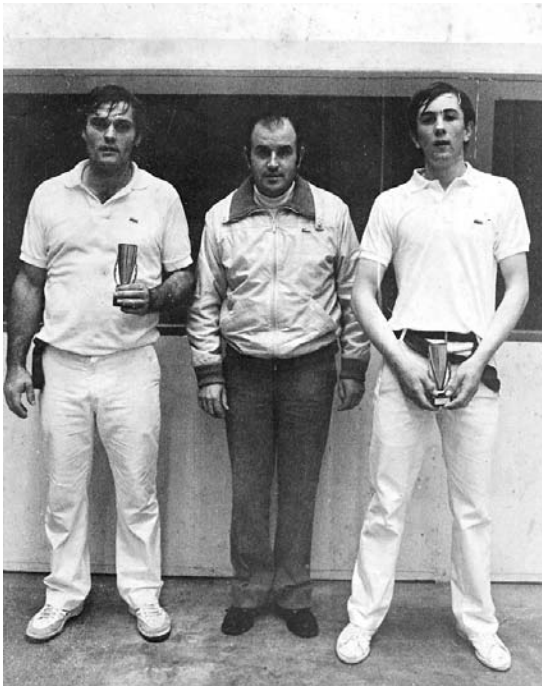
Milesker zuri denetaz, Tote, bero-beroki ! Zure balentriak sanoki eta apal apala kondatu dituzu, menturaz ederren batzu baztertuz. Zuhaurk errai-

ten duzun bezala, kirola da pilota, ahusagailu bat, gizontasunaren eta zerbait gehiagoren lagungarri, guziz apezarentzat, eta horri denak ohartzen dira. Barkatu bainan zertako ez sala nik ere zutaz dakitana. Orai 54 urte ditutzu, aintz adiskide orotan, Xubero gaineraino. Huna, zutaz, berriz ere, barka, batek erran didana : « Ez zian orobat haundien batzuen klasaraino heldu, bainan langilea zian eta plaza gizona, lagunarendako ona. » Hori baduenak!

*NB : « Ene hitzño huntan ahantzi tudanak barka otoi !... ez dut memo-
rio gaitza ! Bainan plazer izan dut lerro hauk idatzirik, pilota neretako konda
baita. Orai, 54 urtetan gozamen berak ditut bainan galerietarik... ahal dudan
guziz, partididen ikustera joaiten bainiz... Duela 10 bat urte utzia dut pilota,
azken partidak Peio Bera (Ardans)-ekin Aldudeko lehiaketan. Hasi lekutik
finitzea... Alduderi beti leial ! » Tote !*

TOTE SALDUBEHEREN PARTIDA BATZU HERRIAN

Erran behar da Saldubehere eta Caracotche bi apezek eskukaldi ederrik ere eman diotela gainera kaseta euskaldunari, bereziki bigarren hunek, kasetan idatziz asko aldiz.

*Saldubehere gazterik hasia
Urruñako Bideondorekin*

1979an zen Sabarots eta Saldubeherek finala laurden hau irabazi zuten Caracotche-Etchegarayen kontra, gero Buenos-Aireserat joan baino lehen. Orduantsu ere, 40-39 joan baitzen Mattin Garat eta Saldubehere beraren artekoa. Bainan 40-34 ere izan zen partida bera, alta apezak joa zuelarik Berhouet. Bainan galdu Dargelen kontra, 23-40. Eta irabazi Michel Etchetori 40-31. Eta irabazi halaber Sabarotzekin Etcheverry-Lascorri 50-36. Berhouet-Etchegaray ere, oraino gazteak, jo zituzten 50-33 Sabarotz-Saldubeherek. 1986an Harisgain senperrarekin dugu Saldubehere eta galtzen dute trinke-tean 37-50 Dibar eta Arotzarena pilotari bipilen kontra. Aldiz joanen dio 1980ean gure aldudar apezak Mattin Garat senperrar abilari 40-29 Hazparneko Berrian. Eta hau ? Huna Inchauspe-Carricart dituztela, oraino gazteak, Sabarots-Saldubeherek kontrario, eta irabazten 50-48. Bainan galdu behar du buruz-buru apezak 37-40 Sanzberro itsasuararen aitzinean. Escozen kontra aldiz batez galtzen, apezak xapelgoan.

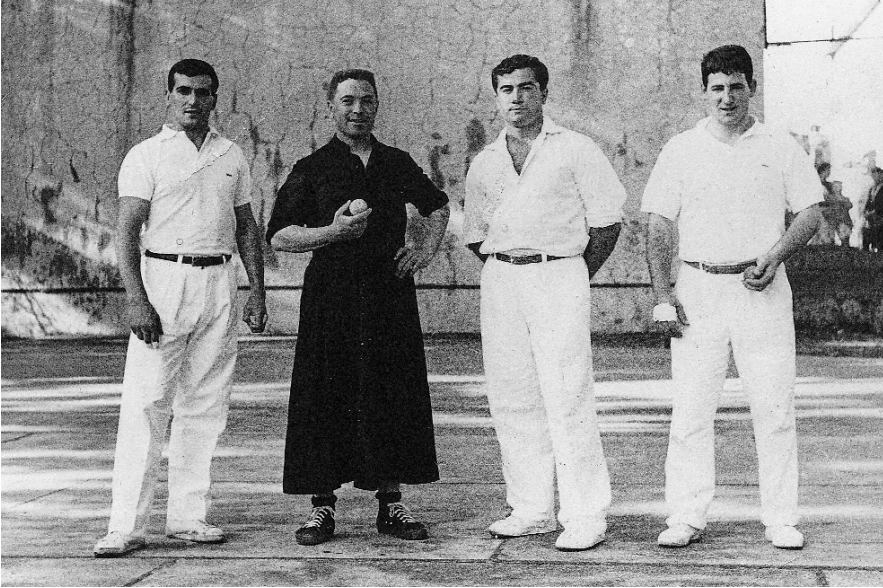
1985ean gira orai, martxoan galtzen apezak, Irumeren kontra. Eta galtzen ere Forgues koparen finalerdia Bidondorekin bi tantoz Diribarne-Duhalden kontra. Bainan irabazten, 50-22, Larronde-Ibarren kontra. Baigorriin jokatu zen urte hartan eta Dibar-Arotzarenak garaitu Saldubehere-Harisgain. Alta ez du hor oraino amor emana Tote apezak eta huna A. Aguerre gaztea garaitzen duela 40-38. Horra : ez dugu hauturik egin, bazitakeen besterik ere erraitea merezi zuenik.

PIERRE APHAULE APEZ ALAIA

75 urte ditu orai garaztar hunek eta badu zer konda bere pilotari denboraz. Behorlegin sortua eta Donazarren haunditua, hor zen pilotan hasi Belokeko fraidetxerat ikasle gazte joan aitzin. Huntarik Ahurti ez urrun, horra hor lehen xapelgoak Curutchet bat eta bere hainekoekin desfioan hantgotarrak beti alde ez bazituen ere komentukoak. Soldadogoa Parisen, eta han ere pilotariak izaki, Lalanne hazpandarra, Guichanducq amikuztarra eta beste, bainan ere Olier, Bidegainberry eta holakoak han ditu ezagutuko.

Halere, apez gazteak Baionako Semenari haundian ditu ezagutuko, Beloketik landa, Beñat Etchegaray Behauztar apezka eta besteak. Pilotan, batean gal eta bestean irabaz, hori betikoa, huna oroitzapen batzu berak erranik : « *Union Basque batasunak muntatzen zituen udako xapelgoetan, Beñat Etchegaray behauztar apezarekin ari nintzan. Oroit niz Donazarreko plazan nausitu ginela Etchegaray eta Arambel aldudarren kontra, ez bainintzan guti fier. Eta xapela ereman ginuen Itsasuko plazan Gaston Detchart eta*

Christian Laxague Hazpandarren kontra. » (G. Detchart hori da orai, eta aspaldian, Pilotako Federakuntzaren xatxari-kondaria urteroko finaletan).

Aphaule apeza, Martinon, Daguerre eta Elissaldekin

Ez horiek bakarrik : « *Aburtiko plazan arizan nintzan Duguin beskoiz-tarrarekin Ximun Haran eta Etchegoyenen kontra eta, galdurik ere, ohore zitzaitan Haran baten kontra ari izanik behin bederen.* » Hor jakin dugu ere orobat Hontebeyrie eta Chacon landestarren kontra jokatu duela Aphaulek bere haurreko lagun batekin. Artetik erraiteko, beren fama haundia ukana zuten bi landestar horiek, Hazparnen bi oren eta gehiago jokaturik galdu baitzuten Behengaray eta Lacoren kontra hiru ponduz beren urteko finala nausia.

Eta bego bera kondari donazahartar apeza : « *Pascal Damestoyekin ere, hau ez ordukotz hain gazte, ari izan niz M. Minondo eta Lassusen kontra, Saint André de Seignanx eta Mont-de-Marsan landestar herrietan egin ditugun partidetan, irabaz edo gal aldizka. Halaber Etchegaray apeza eta ni Londaitz eta Larrea urruñarren kontra. Eta ere, gertatu gira, Etchegorry apeza eta biak, hau ez orduan Erramousperek bainan enekin. Donazaharre-Madalenako bestetan, Habas eta Haramboure orduko amatu onen kontra. Hor, gu arras herrebeski hasirik, 0 eta 13, ohorezki bururatzerat heldu ginen, bi xuriak 35-32 nausituz bi apezari. Baginuen orduan arrakasta, batzuek erra-*

nik ere gure sotanak zuela biltzen jendea, ala Miarritzen, Baionan, Hendaian, Capbreton, Bordele edo Euskal-Herriko bestetan. Halakoak ziren egunak bainan ari ere behar zen. Ene azken partida 39 urtetan egin nuen Altzaiko besta egun batez, Xuberoan : ni Olharanekin eta besteak Nabarra eta Eppherre. Gero Hazparneko misionest predikari etxerat ukan nuen galdea eta han beste pilotarik zen, alabainan !

Pilota utzi, bainan pilotari jarraiki... partidetan, denetan, ezagutu lagunak hor aurkituz, eta adiskidetasun bero hura, atzoko ixtorio xabarrekin, pilota gure joko zahar eta ederraz, ala trinketea, ala plazetan ala herriko bestetan, pilota egonez zahar eta gazteen batasuna orai eta beti agian ! »

PIERRE LAZCANOTEGUI ETA APEZ XIXTERARIAK

Laguna izana ginuen Uztaritze ta Baionako semenarioetan Pierre Lazcanotegui 1939ko gerla hasterakoan, L. Erramouspe, A. Etchegorry, M. Hirigaray, L. Oxarango, J. Camino eta pilota munduko apezgai guzien denboran. Orduan esku-huska zen bakarrik, pilota joko guzien ama eta erroa. Hartan ez zuen jada nehoi zorrik urruñar hunek ordukotz, ez-eta beste edozein kiroltan ere halaber. Haatik, Urruñatik Donibane Lohizune ez urrun, ohartua zen ere goizik gure Pierre xixterari : ez zituena han, Josep Mourguy, Beñadin Solaberrieta, Errotaberea, Nazabal, Bermejo donibandarrak, geroxago Battitt Garra ziburutarra eta Mixel Lecuona biriatuarra eta beste zenbait, bera bezain azkar eta zenbait jada trebatuago !

Pierre Lazcanotegui, 1925an sortu lagun goxoa, zernahi dohainen jabea gainerat, semenarioko ixtudio, ala kirola, matematika, musika edo kantuz paregabea, 78 urtetan galdua dugu damurik ez hain aspaldi. Lagun leial eta plaxenta, mintza gintazken adin aitzinatu batean harekin lañoki :

« Heure haineko lagunik ez izanagatik pilotari apezetan, beti eta luzaz aurkitu dituk pilotakideak, hain galdatuak zinezten plaza guzietan. »

Bai, segurki ! Eta bakoitza bere jokoaren araberako tokian. Hiru donibandar apez, hirurak nere aitzineko lau-bost urteetakoak ; Mixel Lecuona biriatuarra geroago, nahiz gutiago ere, hau esku-huskatik etorria. Beraz, Mourguy izan dut maizenean laguna, binazka ari ginelarik, ni ezker aitzin eta hura eskuinean, bera ezkerra zelarik eta lanjerosa ere bere makoan. Errotaberea aldiz, hau izan dugu gibelegoa, jarraikia eta segura, hirutan ari ginelarik bereziki lehen denboretan.

Erran behar dut Solaberrieta ere hor ginuela, hau aitzineko jokalaria, beso onekoa eta kirolari trebea zernahitan.

Horiek oro apez lagunak banituen, hor dauzkat ere beste guziak, orduko pilotarietan, maiz eta maiz plazetan kurutzatu ditugunak: horietan, Alaman Kanbokoak, hunekin Euskal Herriko finaleraino heldu ginen eta halaber Frantziako xapelgo nagusiaren finalarat ere bai. Eta zer erran Pixtia Sarakoaz, hau ere gure partida ofizialetako kide izan dena ! Bainan, xapelgoetaz mintzo gareno, aitortu behar Unhassobiscay anaiak (lehenik hiru eta geroxago lau zirelarik), horiek aurkitu ditugula maizenik trebes, bai xapelketa nagusian eta bai mundukoan ere 1940etik 1960 artean.

« Hogeit bat urtez bederen beraz ? Eta zuek heieri hurbil hurbilak ? »

Egia da bai gorenean ginela luzaz, baina haiek Unhassobiscay !

Eta haundienak ere gure beharretan izaki, haundi egoteko ! Horren gatik, Pilotako F.F.P.B. Federazioak Berezkoen mailerat goratu gintuen denak. Aurkitu ginuen beste kide bat ere orduantxe. Hura zen Bixente Barenne uztariztar pilotari ezagutua, esku-huskalari profesionala, lehenxago Pier Vivier milafrangar ezagutuaren lagun izana Harambillet eta guzien denboran. Barenne beraz, berak zazkien lagunarteko arrazoinez, xixteran trebatu zen eta gure ganat etorri ere bere kidegoa eskainiz. Guk atseginekin hartu holako eskaintza, ikusiz hor izanen ginuela gibeledu lauzkatzaile bat mailez doi bat gorakoa. Afera bat egin ginuen harekin aski ona, hamabost bat urtez ederki baliatu duguna, anaia famatu horien kontra eta frogak hor daude : harekin anaiak garaitu ditugu aldi parrasta batez. Hauek berek erranen dute naski galdu ere dugula maizago eta hori ere nork uka ?

Egun haundiak izan ziren horiek eta uste dut Euskal Herriko plaza gehienek ikusi gaituztela, bederen xixtera jokoarentzat egokiak ziren arraboteetan.

« Bai, eta Euskal Herritik haratago ere bai, dakigunaz ? »

Nundik ez ? Ibili gare Parisen, urtean bietan bederen, eta Casablancan (Marokan), Bordele, Royan, Hossegor, Capbreton, Vieux-Boucau, Akize, Brive, Paue, Lourdes, Tolosa, Luchon, hoik oro udako sasoiak bakantzatiar ainitz biltzen den lekuak. Eta bildu da jende ainitz gure partidetan, sekulan baino gehiago.

« Bainan erran nezakek aise ari zinez tala urrunagoko jende horrekin, eta errexa zela kanpotiarra partida baten itxuraz ilusitzea, partida antolatatu batzuekin ere ? »

Itxura eta jukutria guti halere gurekin. Egiari berea, erran behar da xapelgoaz kanpoko partidetan ere, oro baino lehenago zela gure jitezko nahikeria, irabazteko errabia, ez dakit urgulua erran behar den ! Galdegin behar beharri xokorat Mourguy bati, edo berdin nero-niri, uzteko besteak irabazterat ! Eta Barenne bati beraz ? Ez ! Ez zuen itxurak egiten gure partiden arrakasta bainan geronek partida horietan ginuen su biziak !

« Horiek hola, zein ziren orduko pilotariak, bederen ezagutuenak ? »

Nik ene bidean aurkitu ditut ordu hartako amatur eta Berezko gutiz gehienak : Parisen, erran dena, U.S. Metron jokatuak, eta Jeannot Salaberry hazpandarra eta Jean eta Etienne Urruty donapaleutarrak, J. Lemoine eta J. Fagoaga saratarrak, Felix Boudon, Mixu Etcheverry, Chatelain, Poulou, Guilçou, Hastoy etab... Nork erran zenbat ikusle biltzen zen Pariseko Chiquito de Cambo plazan Jean Urruty haundiarekin eta apezekin !

« Ahal duzue oroitzapen ederrik ? »

Pentsa beraz ! Zerbait izan zen guretzat bitoria hau ere : J. Urruty eta M. Etcheverry garaitu gintuelarik hiru bien kontra (Larrabure eskuinean, ni ezkerrean eta Barenne gibelean, 50-41.

Eta hau berriz Miarritzeko Plazaberrin, ezker paretan jokatu Berezko guzien arteko finala : 50-49 J. Salaberry eta biek batez irabazia, Mixu Etcheverry eta Ph. Miralen kontra.

Aratsetan, gauazko asteroko partidak ere zerbait ziren udan, Hendaiako Gazteluzabar, Getaria, edo Capbretonen leku guziak hartuak zirelarik.

Halaber Royan udalekuan eta Tolosan (huntan 1500 ikusle) estraina egunean : hau futbaleko profesional partida haundiaren ondotik izan zen, hango entzungailuan bietan iragarria izanik apezten partida.

« Baina hor ez ote gira Euskal Herritik urrunduak ? »

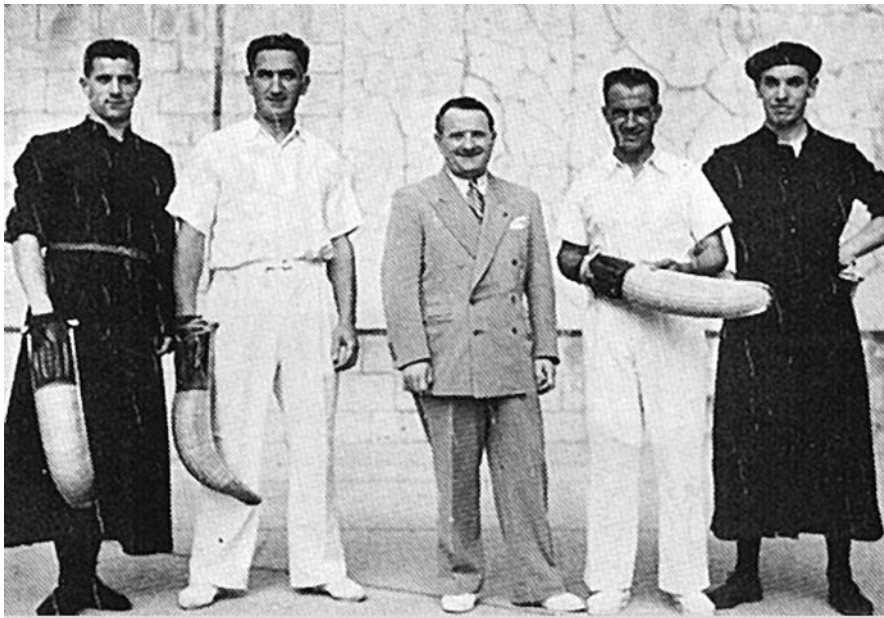
Baratxe, baratxe ! Itzul gaiten beraz herrirat, izan gintuelarik Baigorriko Bestak, eta Hazparnekoak, Donapaleukoak, Donibane Lohizune, hor hiru lau urtez jokatu baiginen Unhassobiscay-tarrekin, eta Jean Urruty, Lemoine eta Boudon. Horien gainerat, Donibane Lohizunen, Arin Batasunak deitzen ninduen hiruzpalau ostegunez Lemoine, Urruty eta Boudonekin.

« Bururatzeko otoi, Pier, hire oroitzapen txar bat eta on bat ? »

Hau bat, ez baitakit nola galdu nuen : Miarritzen, Plazaberrin, 40etaraino ni aitzinean joan bainintzan ezkerparetan buruz buru Mixu Etcheverryren kontra eta gero galdu, 43-50.

Kontsolamendu gisa aldiz, ez haatik kontrario berekin, Arrosan egin nuen partida hau : herriko bestetan Loustalot bi anaiekin irabazi nuen partida hau, Unhas obiscay hiru anaia hoberenen kontra. Hor egun hobea.

Milesker Pier, ene eskolako laguna, begi oneko pilotari, kantari eta lagun goxoa. Geroztik urak bide egin dik. Ez ahal dituk haatik agortuko agian lehengo iturri on aberatsak!

Ezkerretik... Lazcanoteguy, F. Boudon, J. Urruty, Mourguy

Baginuen egia erran beste ainitz eta ainitz kondatzekorik Pierre Lazcanotegui eta J. Mourguy apez xixterariez. Urruñarras hauze zor diogu egari : gauzak eta jendeak hainbeste aldatu diren mende hortan, bere barneko galernak izan dituela Lazcanoteguik : inarrosaldi hartan bere apeztasunetik baztertu zen Pierre adin batean, ezkondu ere elizako legeetan gauzak konpondurik Christinekin, giristino onaren bidean egonez ondarreraino. Arte hortan, bizitzeko, erakasle ofizioan gora joan ere da Miarritzeko Ikastegiaren

(FAL kolesioa) buruzagitzako Printzipal maileraino. Osoki estimatua eta maitatua, ikustekoak eta oroitzekoak izan zituen hor erretretan sartzeko ikustateak eta bestak ondarrean. Hor ere pilotan bezalakoa izana baitzen, adreta eta zintzoa. Apez lagun ohientzat aldiz, betiko laguna, ezin-ahantzizkoa, eta lehengo apez laguneri fidela bururaino, Pier ! Eta, azkenik, ez dugu ahantziko salatzea, bere erakasle lan eta munduan pilota sailari leial egon zaiola bururaino bere dohainak ezarriz pilotari gazteen formakuntzan bere goreneko mailatik, tokian zituen Biarritzarrak eta beste Batasunekin, F.F.P.B. gorenarekin eta oro ! Eta Urruñako elizari leial, ondarreraino.

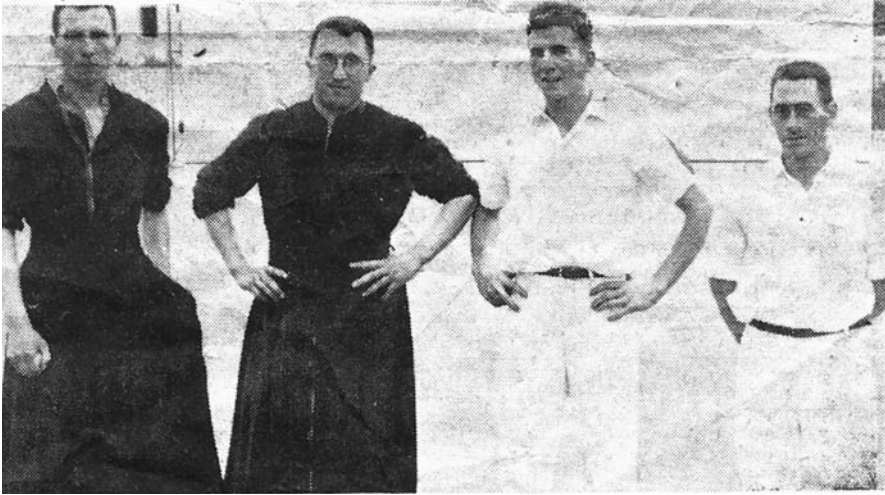
BEÑAT ETCHEGARAY

Behauztar adixkide hau goizegi joana dugu. 1930ean sortu lagun arraia, eliza-batasunetako eta plazako egina zen orobat : Euskal Herriko bezala, Biarno aldekotz ere bai berdin berdina. Apeztu ordu Paue alde horietan ukan zuen bere zerbitzua, Nay, Gan, Paue, batean erakasle bestean bikario eta beti pilotari ere berdin trebe. Eta ondarrean Amikuzeko Arruta- Martxuta gain horiek, eta Kanbo ere bai, hango seroretan. Sallette apez biarnesa lagun, edo berdin M. Algueyru bikarioa, ereman du Frantziako kopa 1963an, lehenarekin, jokatu Biarnon eta Landesetan, eta Cannes udaleku aberatseraino, Arno Ouretekin ere batzuetan. Pilotari bixia zen, dena zaina, kexuarena egiten jakinki beharrez, eta berehala irria, dena arrailleria, hori ere da jokoa. Pilotari bikoteetan ez dute ez beren lekua ebatsia historiarako : Harriet-Gozterratxu lehenago bainan ere Bidegain-Hasperue, Etchegorry-Erramouspe, Etchegaray-Salette, Beheran-Ibarburu eta beste hanbatek.

ETA JEAN PIERRE ETCHEVERRY ERE

Sarako erretorgoa egiten digu orai Jean Pierre Etcheverry apezak, beste asko kargurekin, gainera : Kristau laikoen formakuntzako ainitz biltzarre, zernahi artikulua *HERRIA* eta beste kasetetan, gehienak euskaraz, liburuak moralako eta gaurko asko gaiez, ez baitezpada Elizako gaiak bainan gizonak bere bizian dauzkan mila gorabeheretz, denetako zailenataraino. Bazaukan orotaz zer erran eta zer erakats, berak bildua duen esperientzia zabal eta hedatuarekin. Ez dea izan Jean Pierre apeza, orotan berdin barna, ala gazterian, familietan, ala semenarioetako hezkuntzan beti kontseilu onekoa! Horiekin guziekin batean apez zintzo bezain lagun goxoa, lehengo osasun arazo batzu ere gain-

ditu ondoan pilotari segur eta asko ahalekoa ibili da plazetan 1937an Domintxainen sortu teologiano hau. Eta pilotan, besterik ez kondatzeko eta oro laburtuz, jokatu zuten Etcheverry eta Ouret apezek Idiart azkaindarra eta Arbillaga haundiaren kontra Baionan, jaun mera Grenet eta beste buruen aitzinean, arrabotaren estrenatzeko partida eder bat : xuriek irabazi haatik 30-23, arduradunen eta beharien goresmenak merezituz lau pilotariek.

Ouret eta Etcheverry apezak eta Arbillaga eta Idiart

GILEN DIHARCE APEZA

Gilen Diharce apezak, bere 88garren urtean, xuxen dauzka Donapaualeko xaharretxean bere apez eta pilotari oroitzapenak. Domintxaineko seme, Beskoitzetik eta Amikuzerainokoan betea du bere saila, beso bizi eta iraukorkin batekin, beharrez marrarat xixtatzen zakiena. Ez da ustegabetarik atera holarako pilotaria, arabera herri eta plaza-trinketetan. Zerrenda luzeetan lerrokatzea merezi dute segurki A. Etchegorry, J.B. Etcheverry, P. Mogaburu, J.P. Peyroutet, B. Miremont, Amestoy eta guziek Amikuze-Oztibarre aldetik, hoik denak ere apez eta pilotari izanak. Holako ziren ere, bi dohainen jabeak, F. Harriet, B. Setoain, L. Auzqui, Josep Camino eta beste apezak, azken hau oro arnegitarrak eta nundik ez aldudar lerrotto hau, Gozterratxu anaiekin, Saldubehere oseba-ilobekin, eta L.P. Iriart, batzu bizi et zenbait joanak. Ene

lagun batek ziona, badituzte gure herriek eta elizaitzinek beren gerlarien oroi-
tarriak, eta noizko ote lehengo pilotarienak, gaurkoen sustagarri ?

Azken orduko hitz: huna nun jin zaion beraz azken deia adin haundi hor-
tan Diharce apezari. Goian bego. Gure doluminekin Domintxineko familiari.

*Diharce apeza, Behauzeko erreter
zelarik, herri hortako bereko Pilla
Etchegaray gaztea zuela lagun, Beñat
Etchegaray apezaren anaia gazteena.*

ARÑO OURET SUHUSKUNDARRA

1940ean sortua zen eta nor ez zen pilotari Suhuskunen Arñooren denbo-
ran ! Bere denborakoak zituelarik Gabi Duhalde, Peio Etchemendy eta hola-
ko pilotari ezagunak ! Maule ta Uztaritzeko ikasketen ondotik, geroxago
Kanboko bikario, horra Charles Bergara makila egile pilotaria nun aurkituko
duen pilota erakasle paregabea. Arñooren sake bortitz eta luzea, beso azkarra
eta xixtatzaille samina, nork balia hobeki, edozein lagunekin eta etorriaren ai-
tzinean ! 1963an Frantziako xapelgoaren finalerditaraino izana dugu Arño,
eta Vicenty-Lacoren kontra, gainera. 1964an F. Forgues koparen irabazle D.
Carricaburu jatsuarrekin Baionan. 1966an F. Daguerre berezko beharra
oraino gaztea lagun, finala haundi bat jokatzen dute Remi Hirigoyen eta
Edouard Detchart hazpandar arraroen kontra, gutiz galduko badute ere.

1967an Donazaharreko plazaren estrena dute, finalerdi bat ezinahantziz-
koa jokatuz Ouretek Daguerrekin, Sauveur Mayte eta Laurent Carricarten

Ezkerretetik eskuinerat : Darrigol, Harismendy, Ouret, Salette

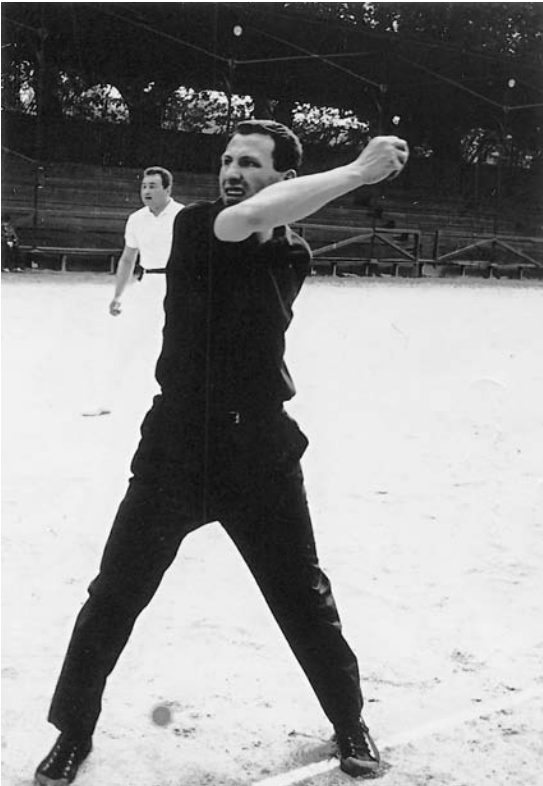
kontra, ordu hartan lehen maila zaukatenak : hiru kintze xoz galdututa, aitzinean izanik. Izan da gero Ouret Pauen, Salette apez biarnesa lagun. Eta ere Hendaian ber harekin, finalaren jokatzeko Darrigol eta Harismendiren kontra, aisexka galdututa haatik hor. Eta berriz horra Larresoron 1971an, Dominique Garat lagun, sasoin haundi batean berriz ere. Kontrarioak, Duhalde eta Urrutia, ez dituzte nornahi, alta biez bakarrik galdututa finalla, 38-40 kasetetan laudorio aski ez dutela apezak lehenik eta biek ere.

Eta zer erran partida huntaz, moda xaharrean, suhaskundarrak batetik (Ouret eta G. Duhalde) senpertarrak bestetik (Mattin Garat eta Gregoire Sein), bi partida gogor herri batean eta bestean, biak suhaskundarrek irabaziak. Urte hartakoa dute ere Kaliforniako ibilaldia, B. Pagola, G. Duhalde eta guziekin.

Amerika han utzirik horra nun zuen beste suhaskundar laguna, Peio Etchemendy, hunekin berriz irabazteko Ouretek F. Forgues kopa Aiherran hazpandarren kontra. Bat irabaz, bestea gal, galdututa dute ere hiru tantoz, Garatekin Bidarrin Larresohorrek (Ouret-Garat) Urrutia-Duhalden kontra, luzaz irabazia zaukatena (25-15). Ibili da ere Cannes Probertzakokan Arño jada aipatu ditugunak eta beste batzu lagun, bai-eta berezko haundien aitzinean, biga hiruri eta hola.

Hirigoyen eta Detchart irabazle izan ziren Hazparnen Ouret eta Ferdinand Daguerre-ri

Ouret Hendaian, 1968

“Orotako sasoi bat”, Liburu Sainduen erran hori badakite apezek eta besteek. Arño Ouret ere, aldatuak aldatu, doala agian bereari lehengo kuraiarekin, bere oroitza eta lagun onekin.

Azken hitza... gabea baino hobe !

Jean Haritschelbar adixkideari eskaini lantto hau bururatzean, erran dezaket griña batekin gelditzen naizela, hobeki eta luzeago merezi zuelakotz gai hunek erabiltzea, beti norbait eta zerbait ahanzten baita holakoetan. Hala-nola iparralde xoil huntan mugatu dudalakotz ene behakoa. Bazen alabainan beste kondatzekorik euskal hegoaldeko pilotaz ere, han ere izan diren apez pilotarien sailean. Baztango xokoa aipatu badugu hemen, eta hori ere aipatu baizik ez, hor izanen zen Nafarroa guzia ere, Errioxaraino. Eta Gipuzkoa ta Bizkaia nundik ez, urrunago joan gabe ? Hantxetan Larrañaga apez, orain adin ederrean Zumaian duguna lehenik, gure Erramouspek Azpeitiko pilotalekuan frogatu zuena, eta holakoak.

Horien gainera, gure estimuzko agur bero hau Jean Haritschelbarren-tzat, ber hunek, luzazko Euskaltzainburu izanik batetik, eta orobat Pilota agerkariaren eta Pilotarien Biltzarraren kudeatzaile prestatua halaber, eta lehen lehenik gure Baigorri bera pilotari, izana, Herriarena trinketa eraiki artean, iduritu zaigu on izanen zuela pilotako sail aberatsaren eranskin hau, goraintziekin, bixtan dena.

* * *

APEZ PILOTARIAK...BAZTANEN

Guk Iparraldean mugatu dugu lantto hau, ezinbertzez. Bainan jauzi bat egin dugu ere Baigorri eta Izpegitik Baztanera Josetxo Mendioroz apezaren etxeraino, hango apez pilotarien berri jakin beharrez, bera ere pilotari izan baitzen gaztean. Doala hemen Josetxo jaunaren eskutikako bildumatxo hau.

« *Baztan Euskal Herria izanik, betidanik pilotazalea izan da. Horregatik Apez Baztandarrak pilotazaleak izan dira denak. Eta Batzuek pilotariak ere. Eskuz, palaz, eta guantez, “laxoa” deitzen den pilota moldean.*

Herri guztietan laxorako pilota-plazak izan dira. Baita auzo eta baserrietan ere, mendi lepoetan. Apez batzuek aipatzera... (1920 urtetik aitzinerat), Migel Iturralde, Oronozko Erretora ; eta Zigako Leandro Lazkoz... laxoan aipatuak izan ziren : Migel sakalari eta Leandro... Cuarto. Urte haietan, maiz pilota-partidak moldatzen zituzten, gehienetan desafioan , apostuak tartean. Hemen eta Baigorri aldean ere.

Orain dela 50 urte, pilotari ezagunak izan ziren ere apezten artean : eskuz Martin Barberena, Berroetako erretora ; palaz Arizkungo Bernardo Sokobehere eta Erratzuko Eujenio Urrutia. Eta laxora itzuliz, Josetxo Mendioroz, Gartzain eta Lekarozko erretora.

Aipatu beharra ere pilotaren alde lan berezia egin zuena, batez ere laxoa berpiztu nahiez : Iruritako Jesus Jaimerena. Haren eskutik pilotari aunitz (batzuek... laxotik erremonista profesionaletara pastuak) atera dire. »

* * *

Apez pilotariak

(Doinua: *Euskaldun seme*)

1

Apezak pilotari herriko plazetan
Zaia beltzekin edo pantalon xuritan
Mundu guziak ez du holakorik ukan
Hoi xoilik ikusten da Euskal Herrietan

2

Harriet-Gozterratxu, biak haundi ziren
Garazi Alduden ta halaber Parisen
Haundienekin ziren denetan negurtzen
Jainkoa bera ere zuten plazaratzen

3

Bestorduz Etchegorry eta Erramouspe
Esnaasu gainari josiz Amikuze
Bat harroka, bestea mimena nik uste
Biekin ukana du herri hunek ospe

4

Halaber Etchegaray eta Sallet' ere
Biarno zolaraino famaturik daude
Lehen Arnegin Auzqui, Setoain baitare
Herriak hoikin badu ukanik ohore

5

Muskildiko Bidegain baten betekorik
Ainitz atera dea ote Xuberotik
Urrustoiko seme zen Hasperue salburik
Ordaintzat Chirumberro, hau Manexiatik

6

Gozterratxu anaiak, bi apez Alduden
Sussuarregui-Pebet, hauk jokatuz Maulen
Beheran-Ibarburu plazan norbait ziren
Arño Ouret xapeldun, bestea Garat zen

7

Iratchet-Iriarte, Sala ta Larralde
Larzabal-Etcheverry, Diharc'et' Aphaule
Palaz Idiarregaray, hau onenen pare
Xuriz bezti Caracotx ta Saldubehere

Caracotxe pilotari beso onekoa

8

Lehen ziren apezak oro pilotari
Nor jarriko zen heien guzien kondari
Xixteraz famatua zen Lazcanotegui
Lecuona lagun ta, ezkerreta, Mourgui

9

« *Apezak azken bitza* » nork zuen jalia
Partidan haren gisa da pilotaria
Aldarean kartsu ta plazetan aria
Bietan gai beretik delarik haria

10

Berrogei ta hamar bat, gehiago berdin
Elizatik plazara ziren apezak jin
Bien ezkontza zerbait beharrez hor egin
Agur Euskal Herria errespeturekin